

5237 SAYILI TÜRK CEZA KANUNUNDA ADLİ PARA CEZASI VE İNFAZI

*Yrd. Doç. Dr. Ahmet Caner YENİDÜNYA**

1- Giriş

Ceza, suç teşkil eden eylemin karşılığı olarak yasada gösterilen, suçlunun çeşitli hak ve yararlarını etkileyen, kusurlulukla orantılı şekilde yargı organlarıncı hükmedilen bir mahkûmiyetin infazı çerçevesinde, devlet tarafından uygulanan ve esasen ıslahı sağlamaya yönelen ızdırıp verici, korkutucu ve caydırıcı bir müeyyidedir¹. Cezalar işlenen suçun niteliğine, ağırlığına ve ilgili hukuk sistemine göre, failin yaşam hakkına, hürriyetine, malvarlığına yönelik olabilir². Bu anlamda, ölüm cezası bireyin yaşam hakkına, hapis cezası hürriyetine etki eder. Kişinin malvarlığına yönelen yaptırım ise, para cezasıdır. Burada, işlenen suç karşılığında yasada gösterilen sınırlar arasında belirlenecek bir miktar paranın devlet hazinesine ödenmesi söz konusudur.

765 sayılı Türk Ceza Kanunu'nda (765 sayılı TCK.) para cezası, işlenen suçun cürüm ya da kabahat olmasına göre ağır ya da hafif para cezası şeklinde ikiye ayrılmıştı (m.11). Cürümlere mahsus bir yaptırım olan ağır para cezası altmış milyon liradan on beş milyar liraya (m.19), kabahatlere özgü bir müeyyide olan hafif para cezası ise, on beş milyon liradan bir milyar beş yüz milyon liraya (m.24) kadardı.

5237 sayılı Türk Ceza Kanunu'nda (TCK.) cürüm-kabahat ayırımı kaldırılarak Yasanın ikinci kitabında sadece suçlar düzenlenmiştir. Kabahatler ise, 5326 sayılı Kabahatler Kanunu'nda (KK.) yer almıştır.

Kabahatlerin ceza kanunundan çıkarılması sonucu, suç karşılığında uygulanan cezalar; hapis ve adli para cezası şeklinde belirlenmiştir (TCK.m.45). Buna karşılık kabahatler karşılığında uygulanacak idari yaptırımlar, idari para cezası ve idari tedbirlerden ibarettir (KK. m.16/1). Kabahatler karşılığı öngörülen idari para cezasının tatbiki ve uygulanması KK.'nin 17 nci maddesinde gösterilmiştir.

* Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Ceza ve Ceza Usul Hukuku Öğretim Üyesi.

1 Artuk, Mehmet Emin- Gökçen, Ahmet-Yenidünya, A. Caner, Ceza Hukuku Genel Hükümler II (Yaptırım Hukuku), Ankara 2003, s.23; Çınar, Ali Rıza, Türk Ceza Hukukunda Cezalar, Ankara 2005, s.74.

2 Artuk-Gökçen-Yenidünya, II, s.35.

Bu gelişim ve düzenlemeler çerçevesinde hukukumuzda, yönetsel bir yaptırım olarak "para cezası" için "idari para cezası", suç karşılığı öngörülen bir müeyyide olarak "para cezası" için ise, "adli para cezası" kavramı kullanılmıştır³.

5252 sayılı TCK.'nın Yürürlük ve Uygulama Şekli Hakkında Kanun'un 5 inci maddesinin 1 inci fıkrası uyarınca diğer kanunlarda öngörülen ağır para cezaları "adli para cezası"na, 7 nci maddesinin 1 inci fıkrasına göre, kanunlarda "hafif hapis" veya "hafif para cezası" olarak öngörülen yaptırımlar ise, idari para cezasına dönüştürülmüştür. Bu hükümler çerçevesinde de TCK'da tercih edilen "adli para cezası" kavramı, suç karşılığı öngörülen bir yaptırım olarak "para cezası"nı ifade etmektedir⁴.

TCK.m.45'in gerekçesinde "adli para cezası"nın, bir müeyyide olarak ya hapis cezası ile seçimlik ya da hapis cezası ile birlikte öngörülebileceği ifade edilmiştir. Adli para cezası kural olarak ekonomik kazanç elde etme amacıyla işlenen suçlarda, hapis cezası ile birlikte düzenlenmiştir⁵.

Adli para cezasının ne suretle tayin edileceği TCK'nın 52 nci maddesinde düzenlenmiştir. Bu maddede; "(1) Adli para cezası, beş günden az ve kanunda aksine hüküm bulunmayan hâllerde yediyüzotuz günden fazla olmamak üzere

-
- 3 Öztürk, Bahri- Erdem, Mustafa Ruhan, Öztürk Uygulamalı Ceza Hukuku ve Emniyet Tedbirleri Hukuku, Yeni TCK'ya göre Yenilenmiş 8. Baskı, Ankara 2005, s.293; Soyaslan, Doğan, Ceza Hukuku Genel Hükümler, 3. Baskı, Ankara 2005, s.564; Malkoç, İsmail, Açıklamalı Yeni Türk Ceza Kanunu, Birinci Cilt, Ankara 2005, s.175. Nitekim TCK'nun 52 nci maddesinin gerekçesinde de; "söz konusu yaptırım adli para cezası olarak ifade edilmiştir. Bu suretle söz konusu yaptırımın idari nitelikteki para cezasından farklılığına işaret edilmek istenmiştir" denmektedir.
- 4 Adli para cezası ile idari para cezası arasındaki temel farklılıklara KK.'nin genel gerekçesinde şu ifadelerle işaret edilmiştir; "Kabahatleri suç olmaktan ve ceza kanunlarının kapsamı dışına çıkarma eğiliminin bir sonucu olarak; çeşitli hususlarda düzenleme getiren özel kanunlarda bazı fiiller karşılığında idarî yaptırımlar öngörülmektedir. Başka bir deyişle, bu fiiller, "idarî suçlar" olarak tanımlanmaktadır. Bu fiiller karşılığında, genellikle parasal nitelikte bir yaptırım öngörülmektedir. Ancak, bu parasal yaptırım, bir ceza hukuku yaptırımı olan "adli para cezası" değil; idarî yaptırım olarak "idarî para cezası" niteliği taşımaktadır. Belirtmek gerekir ki, her ikisi de belli bir miktar paranın kişiden alınıp Devlet Hazinesine intikalinden ibaret gibi görünürse de; adli nitelikteki para cezası ile idarî nitelikteki para cezası arasında, karar veren merci, yaptırımın infaz sureti, yaptırma bağlanan kanunî neticeler bakımından önemli farklılıklar bulunmaktadır. Örneğin, idarî nitelikte bir yaptırım olarak para cezasına, ceza muhakemesi süreci sonucunda mahkeme tarafından hükmedilmez; bu ceza, idarî görev yapan bir kişi veya kurul tarafından verilir. Bu cezalar, adli sicile kaydedilmez, ödenmediği takdirde hapse dönüştürülmez. İdarî nitelikteki "para cezası", bir uyarı (ikaz) fonksiyonu gördüğü gibi, kamu açısından oluşmuş olan zararın giderilmesi amacıyla da hizmet edebilir. Bu nedenle, idarî para cezasının misli nitelikte olması mümkündür". Bkz. Kabahatler Kanunu Tasarısı ve Adalet Komisyonu Raporu (1/993), TBMM. Tutanak Dergisi, Dönm:22, Yasama Yılı:3, S.Sayı:840
- 5 Bkz. TCK.m.52'ye ilişkin gerekçe.

belirlenen tam gün sayısının, bir gün karşılığı olarak takdir edilen miktar ile çarpılması suretiyle hesaplanan meblağın hükümlü tarafından Devlet Hazinesine ödenmesinden ibarettir.

(2) En az yirmi ve en fazla yüz Türk Lirası olan bir gün karşılığı adli para cezasının miktarı, kişinin ekonomik ve diğer şahsî hâlleri göz önünde bulundularak takdir edilir.

(3) Kararda, adli para cezasının belirlenmesinde esas alınan tam gün sayısı ile bir gün karşılığı olarak takdir edilen miktar ayrı ayrı gösterilir.

(4) Hâkim, ekonomik ve şahsî hâllerini göz önünde bulundurarak, kişiye adli para cezasını ödemesi için hükmün kesinleşme tarihinden itibaren bir yıldan fazla olmamak üzere mehil verebileceği gibi, bu cezanın belirli taksitler hâlinde ödenmesine de karar verebilir. Taksit süresi iki yılı geçemez ve taksit miktarı dörtten az olamaz. Kararda, taksitlerden birinin zamanında ödenmemesi hâlinde geri kalan kısmın tamamının tahsil edileceği ve ödenmeyen adli para cezasının hapse çevrileceği belirtilir” denmektedir.

Adli para cezasının infazıyla ilgili kurallar da, 5275 sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun'un (CGTİHK.) 106 ve Ceza İnfaz Kurumlarının Yönetimi İle Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Tüzüğü⁶ (İnfaz Tüzüğü) 56 ncı maddelerinde yer almaktadır.

52 nci maddenin metninden de anlaşılacağı üzere TCK., para cezalarının belirlenmesi konusunda gün para cezası sistemini benimsemiştir. Aşağıda ayrıntılarıyla üzerinde duracağımız bu sistemde, para cezasına hükmedilirken ikili bir aşama söz konusudur. Birinci aşamada kanunda yer alan sınırlar dâhilinde suçun ağırlığıyla orantılı gün birimi tespit edilir. İkinci aşamada, failin kişisel, sosyal, ekonomik durumu nazara alınarak yine kanundaki sınırlar çerçevesinde bir gün biriminin parasal miktarı belirlenir. Ardından gün birimi ile bir gün biriminin parasal miktarı çarpılarak adli para cezası tayin edilir.

765 sayılı TCK. döneminde para cezasının belirlenmesi konusunda, klasik sistem kabul edilmiştir⁷. Bu sistemde, hâkim kanunun tayin ettiği sınırlar çer-

6 06.04.2006 tarihli Resmî Gazetede yayımlanmıştır.

7 TCK. ile 765 sayılı TCK. arasındaki bu sistem farklılığının bir sonucu olarak, 5252 Sayılı TCK'nın Yürürlük Kanunu'nun 4 üncü ve 5 inci maddesinde geçiş hükümleri düzenlenmiştir. Öncelikle 4 üncü maddede, 31.12.2002 tarihine kadar yürürlüğe giren tüm kanunlardaki klasik para cezası miktarlarının belirlenmesine ilişkin artırım oranları ayrı ayrı gösterilmiştir. Başka bir deyişle, diğer kanunlarda yer alan suç tanımlarındaki para cezası miktarları, yer aldığı kanunun yürürlüğe girdiği tarih esas alınarak 4 üncü maddedeki oranlara göre artırılabilecektir. Ancak somut olayda, bu artırım oranları sonucunda bulunan para cezasının miktarı (ilgili kanunda alt ve üst sınırlardan birisi yahut her ikisi de gösterilmemiş olmakla birlikte alt ve üst sınırlar arasında uygulama yapılması gerekmekte ise) 5 inci maddenin 2 nci fıkrasındaki asgari sınırın (dört yüz elli milyon) altında ve azami sınırın (yüz milyar Türk

çevesinde belirli bir meblağı para cezası olarak tayin edebilirdi⁸. Sistemin değişik tatbik usulleri mevcuttur⁹:

Birinci usulde, kanun koyucu para cezasını sabit bir miktar olarak düzenler. Hâkim suç karşılığı yasada öngörülen sabit miktara hükmetmek durumundadır. Bu ihtimalde suçluluk, suçun işlenme sebepleri, suçlunun mali durumu hiçbir şekilde dikkate alınmaz. Örneğin, 765 sayılı TCK.m.191/3.

İkinci usulde, kanunda her suç için para cezasının alt ve üst sınırları gösterilir ve söz konusu sınırlar çerçevesinde hâkime takdir yetkisi tanınır¹⁰. Örneğin, 765 sayılı TCK.m.203/1, 218.

Üçüncü bir usulde ise, suçtan kaynaklanan zarar veya suçtan elde edilen yarar ya da katları para cezasının belirlenmesinde esas alınır. Nisbi para cezası olarak da adlandırılan bu son usulde; üst sınır olmadığı gibi, hâkimin takdir yetkisi de yoktur¹¹. Örneğin 765 sayılı TCK.m.403/1.

Makalemizde; para cezasının tarihçesi, bu cezanın leh ve aleyhindeki görüşler, mukayeseli hukukta özellikle gün para cezası sisteminin hususiyetleri, bu sistemin avantaj ve dezavantajları üzerinde durduktan sonra, TCK.m.52, CGTİHK.m.106 ve İnfaz Tüzüğü çerçevesinde hukukumuzda adli para cezasının belirlenmesini ve bu cezanın infazını inceleyeceğiz.

2- Para Cezasının Tarihi Gelişimi

a- İlkel Toplumlar

Şahsi öç kurumunun, geçerli olduğu ilkel toplumlarda para cezasına rast-

Lirası) üzerinde olmamalıdır. Bu hükümler nispi nitelikteki adli para cezaları hakkında uygulanmaz (m.41, 5/2). Yine 5252 sayılı Kanunun 7 nci maddesiyle de diğer bütün kanunlardaki hafif hapis ve hafif para cezaları idari para cezasına dönüştürülerek, idari para cezasının alt ve üst sınırları gösterilmiştir. Konuyla ilgili geniş açıklama için bkz. Demirbaş, Timur, Ceza Hukuku Genel Hükümler, 3. Baskı, Ankara 2005, s.541 vd.; Özgenç, İzzet, Türk Ceza Kanunu Gazi Şerhi (Genel Hükümler), 3. Baskı, Ankara 2006, s.671 vd.

8 Şensoy, Naci, "Amme Para Cezaları", İÜHF.M., C.:VIII, İstanbul 1942, s.488, 489.

9 Bkz. Taner, Tahir, Ceza Hukuku. Umumi Kısım, 3. Baskı, İstanbul 1953, s.636; Erem, Faruk-Danışman, Ahmet-Artuk, Mehmet Emin, Ceza Hukuku Genel Hükümler, 14. Baskı, Ankara 1997, s.741, 742; Dönmezer, Sulhi- Erman, Sahir, Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku, Genel Kısım, C.: II, 12. Baskı, İstanbul 1999, n.1489 vd.; Önder, Ayhan, Türk Ceza Hukuku Özel Hükümler, İstanbul 1994, s.517.

10 Sistemin benimsendiği 1930 İtalyan CK.'nda (m.24/3) para cezasının üst sınırı gösterilmekle birlikte, suçlunun iktisadi durumu açısından kanunda gösterilen para cezasının yukarı sınırını tatbik edilse dahi bunun tesirsiz kalacağı anlaşıldığı takdirde, hâkime üst sınırı aşma yetkisi tanınmıştır. Bkz. Artuk-Gökçen-Yenidünya, II, s.125; ayrıca bkz. Manna, Adelmo-Infante, Enrico, Criminal Justice Systems in Europe and North America. Italy, Helsinki Finland 2000, s.12.

11 Artuk-Gökçen-Yenidünya, II, s. 125.

lanmamaktadır¹². Bununla beraber para cezası, yaklaşık dört bin senelik bir geçmişe sahiptir¹³. Bu yaptırım, şahsi öç kurumunun terk edilmesiyle ortaya çıkan kısasin, alternatifi olan uyuşma sisteminin bir sonucu olarak gelişmiştir. Nitekim toplumsal hayata geçişle birlikte devlet, uyuşmazlık halinde bulunan tarafları kısasa müracaat yerine, meydana gelen zararın giderilmesi karşılığında uzlaşmaya (diyet) çağırıyordu. Ancak suçtan zarar gören, diyeti kabul etmeyerek, kısasa başvurabilirdi. Uzlaşma halinde, diyet miktarı taraflar arasında serbestçe belirlenirdi. Zamanla bazı suçlarda diyet zorunlu hale geldiği gibi, keyfiliği önleme adına miktarı da bir tarife ile sabitlendi. Böylece suçlu mağdura ödeme yapmak ve mağdur da ödemeyi kabul edip intikam hakkından vazgeçmek zorunda kaldı¹⁴.

Uyuşma sistemi, neredeyse bütün ilkel devletlerde geçerli olmuştur. Aşağıda Bâbil'de, Sümerlerde, Asurlularda, Hititlerde ve Etilerde para cezası ile ilgili durum incelenecektir.

aa- Bâbil'de (Hamurabi Mecellesi'nde) para cezası

Bâbil'de hukuk sisteminin temelini oluşturan Hamurabi Mecellesinde, esas yaptırım sistemi kısasa dayanmaktaydı. Örneğin, kasten adam öldüren, ölüm cezasına, bir kimsenin gözünü çıkararak, gözünün çıkarılması cezasına çarptırılırdı. Bununla beraber taksirle yaralama ve ölüme sebebiyet halinde tazminat söz konusu olmaktadır¹⁵. Kasten işlenen yaralamalarda, döven ve dövülenin içtimai durumu nazara alınır. Eğer döven, dövülenden alt seviyede ise, cismani cezalar uygulanır. Eşit iseler, tazminat söz konusuydu¹⁶. Kölelere karşı işlenen yaralamalarda da tazminata yer verilmişti¹⁷. Yine esasen ölüm ve ağır cismani cezalarla karşılanan hırsızlık suçunda, failin bazı hallerde malın on ila otuz mislini ödediği takdirde ölüm cezasından kurtulabileceği kabul edilmişti. Ayrıca hırsızlığın belirli bir ağırlığa ulaşmaması halinde de tazminat söz konusuydu¹⁸. Bu düzenlemelerin para cezasının kökenini oluşturduğu yönünde görüşlere rastlanmaktadır¹⁹.

12 Şensoy, s.474; Donay, Süheyl, Para Cezaları, İstanbul 1972, s.16, 17. Ayrıca bkz. Artuk, Mehmet Emin-Gökçen, Ahmet, Yenidünya, A. Caner, Ceza Hukuku Genel Hükümler I, 2. Bası, Ankara 2006, s.43 vd.

13 Taner, s. 633.

14 Bkz. Artuk-Gökçen-Yenidünya, I, s.46,47; Donay, s.18.

15 Okandan, Recai, G, Umumi Hukuk Tarihi Dersleri, İstanbul 1951, s.144.

16 Okandan, s.145,146.

17 Donay, s.18.

18 Okandan, s.145,146.

19 Bkz. Hillsman, Sally T.-Mahoney, Barry-Cole, George F.-Auchter, Bernard, Fines as Criminal Sanctions, A National Institute of Justice Research in Brief, September 1987, s.1.

bb- Sümerlerde para cezası

Sümerlerde suçluların takip edilerek cezalandırılmaları keyfiyeti devlete aitti. Şahsa karşı işlenen suçlarda mağdurun hür ya da köle olmasına göre bir ayırım yapılmıştı. Hür kimselere karşı işlenen suçlarda kısas geçerliydi. Buna karşılık mağdur köle ise, suçlu hakkında, fiilin ağırlığına göre miktarı tayin edilecek tazminata hükmedilirdi. Yine hırsızlık suçlarında da, kimi hallerde sanığa, çaldığının otuz beş mislini vererek ölüm cezasından kurtulma imkânı tanınmaktaydı²⁰.

cc- Asurlularda para cezası

Asur hukukunda da, cezalandırma yetkisi devlete ait olup, suçlunun hür olup olmamasına göre yaptırımlar tespit edilmişti. Asur'da özellikle mala karşı suçlarda para cezasına rastlanmaktadır. Örneğin, hırsızlık suçunun faili, elli değnek cezasının yanı sıra para cezası da ödemek durumundaydı. Keza fertlerin mülkiyet haklarına tecavüz, gayrimenkule haksız müdahale halinde, suçlu gayrimenkulün değerinin üç mislini ödemekle yükümlü olduğu gibi, parmağı kesilir ve belirli bir müddet Kralın angaryasında çalıştırılırdı²¹.

dd-Hititlerde para cezası

Hitit kanunlarında, uyuşmaya yer verilmişti. Kişilere karşı işlenen suçlarda, mağdurun sosyal mevki ve failin kastı nazara alınarak uyuşma bedeli tayin edilirdi. Hitit Kanunu'nun 7,8 ve 9 uncu maddelerinde yaralama fiilinin uyuşma bedeli gösterilmişti. Hatta bu toplumda, devlete de bir miktar ödenmesi kabul edilmişti. Nitekim örneğin, Hitit Kanunu'nun 9 uncu maddesinde; "bir kimse diğerinin başına vurursa altı Hitit gümüş lirası alınır ve bunun üçü başına vurulana, üçü de saraya verilir" denmekteydi. Ancak daha sonra, sadece mağdura uyuşma bedeli ödenmesi kabul edildi²².

ee-Etilerde Para Cezası

Etilerde, bilhassa şahsa karşı işlenen suçlarda zararın tazmini ve uyuşma sistemine yer verilmişti. İşlenen suçun ağırlığına, failin kastına göre uyuşma bedelinin miktarı değişmekteydi. Uyuşma bedellerinin asgari ve azami hadleri kanunlarda düzenlenmekle beraber, mağdurun bunu kabul etmesi gerekmekteydi. Örneğin, hür bir kimsenin öldürülmesinde uyuşma bedeli olarak, ölenin akrabalarına dört köle verilmekteydi. Öldürülen köle ise, verilecek şahıs miktarı iki idi. Yaralama halinde, uyuşma belirli bir miktar para ile olmaktadır²³.

20 Okandan, s.114,115.

21 Okandan, s.162 vd.

22 Donay, s.19, 20.

23 Okandan, s.204 vd.

b- Roma Hukuku

Roma Hukukunda ilk devirlerden itibaren para cezasına ilişkin düzenlemeler mevcuttu²⁴. Genellikle kamusal suçlar için bedeni cezalar söz konusu iken, özel menfaatlere ilişkin suçlarda uyuşma mümkündü. Hatta kamusal suçlar için de bedeni cezaların yanında nakdi cezalar uygulama alanı bulmuştu. Özellikle öküz ve koyun gibi evcil hayvanlarla ödenen para cezasına (*Mulcta*), kanunda yazılı hadler arasında Majistra'lar hükmederdi²⁵.

Roma'da Cumhuriyetin ilk devrinde Legas Valeriae para cezasının üst sınırını göstermişti. Para cezasını evcil hayvan ile ödeme usulü Papiria Kanununa kadar devam etti. Bu kanunla bir koyun 10 as, bir öküz 100 as kabul edildi. Para cezalarının miktarlarının sabit olduğu hallere az da olsa rastlanırdı. Örneğin, XII Levha Kanununda taksirle özgür bir kimsenin öldürülmesi (2000 as veya 5000 as), mezarlıklara tecavüz (10.000 as) gibi eylemler hakkında sabit para cezaları öngörülmüştü²⁶.

Yukarıda belirtildiği üzere, Roma Hukukunda özel suçlar için uyuşma sistemi geçerliydi. Bu durumda mağdur öncelikle suçtan doğan zararının giderilmesi için hukuk davası, ardından gerçek zarardan daha yüksek bir para cezasının ödenmesini gerektiren ceza davası açardı²⁷. Böylece Roma Hukukunda kamusal suçlar için bugünküne benzer bir para cezası, özel suçlar içinse tazminata benzeyen ancak ondan farklılık taşıyan bir uyuşma bedeli bulunmaktaydı²⁸.

c- Cermen Hukuku

Cermen Hukukunda da, uyuşma sistemine rastlanmaktadır. Nitekim Salik Yasalarında (*Lex Salica*²⁹) uyuşma, yasal bir tarifeye bağlı tutulmuştu. Her suç karşılığı tarifeye bağlanan para miktarı, mağdurun yaşı, cinsiyeti, mensup olduğu kabile, yaralarının tehlikeliliği veya zarara uğrayan organın önemine göre değişirdi. Adam öldürme suçlarında da uyuşma bedeli belirlenmişti. Bununla beraber, hür bir insanla kölenin diyet bedeli farklıydı. Cermen Yasalarında «*Wergeld*», ağır suçlar (örneğin, hür bir insanın öldürülmesi) için öngörülen uyuşma miktarını, «*Busse*» ise, hafif suç karşılığı düzenlenen uyuşma

24 Bkz. Okandan, s.500 vd.; Arsal, Sadri Maksudi, Umumi Hukuk Tarihi, 3. Tabı, İstanbul 1948, s.275 vd.

25 Donay, s.21.

26 Donay, s.21, 22.

27 Donay, s.22.

28 Donay, s.22.

29 *Lex Salica*, adam öldürme suçunun cezasını mağdurun yaşı ve cinsiyeti gibi özelliklerini dikkate alarak belirlemişti. Bu kanunda ölüm ya da yaralama halinde uyuşma için ödenecek para miktarı gösterilmiştir. Bkz. Allen, Harry E.-Simonsen, Clifford E., *Corrections in America: An Introduction*, Third Edition, New York, London 1981, s.5, dn.2.

bedelini ifade etmekteydi³⁰.

Devlet, suçtan zarar görene ödenecek uyuşma bedelinin yanında, tarafları uzlaştırma çabasının karşılığı olarak kendisine de, "Fredum" adı altında, bir miktar para verilmesini zorunlu kılmıştı³¹. Böylece işlenen bir suç dolayısıyla suçtan zarar görene değil, devlet hazinesine bir para ödenmesi usulü getirilmiş oldu. Fredum'un hukuki niteliği konusunda doktrinde bunun, devletin tarafları uzlaştırma çabasının karşılığı olarak aldığı bir simsarlık ücreti veya vergi olduğu belirtildiği gibi³², günümüzün modern para cezasının temelini oluşturduğu da ifade edilmiştir³³.

d- Kanonik Hukuk

Kanonik Hukukta, VII. Yüzyılın ortasından itibaren yaptırımlar arasında para cezasına yer verilmişti. Bu hukukta para cezası ilk defa 675 tarihinde XI. Tolédo Ruhani Meclisi tarafından adam öldürme ve kaba hareketlerden sorumlu olan piskoposların tazminat ödemeye mahkûm edilmesiyle ortaya çıkmıştı. VII. Asrın sonlarına doğru kilise, kendi hukukunu laik kanunların öngördüğü uyuşma hakkı ile bağdaştırmak ve uyuşmanın ödenmesini sağlamak için benzer düzenlemeleri kabul etmek zorunda kaldı. Ardından toplanan çeşitli ruhani meclisler para cezasının tatbik alanını genişletti³⁴.

e- Carolina ve Etkisi Altındaki Hukuklar

Cermen İmparatoru V. Karl'ın (Şarlken) hükümranlılığı döneminde³⁵ 1530 Augsburg ve 1532'de Regensburg meclisleri tarafından kabul edilerek yürürlüğe giren ve tam olarak üçyüz yıl Alman Müşterek Hukuku'nun temelini oluşturan Constitutio Criminalis Carolina³⁶ ve onun etkisi altında kalan kanunlar (Avusturya'da 1539 tarihli Henneburg Kanunnamesi, 1535 tarihli Carniole Kanunnamesi, Prusya'da 1595 tarihli Dantziger Culm³⁷) cezalarda şiddet akımını benimsemişlerdi. Bunun sonucu olarak da, basit birtakım suçlar

30 Bkz. Artuk-Gökçen-Yenidünya, II, s.119,120; Allen- Simonsen, s.4, 5, dn.2.

31 Şensoy, s.475; Dönmezer-Erman, II, n.1485 ve dn.1.

32 Görtişler için bkz. Artuk-Gökçen-Yenidünya, II, s.120.

33 Taner, s.634; Donay, s.23.

34 Donay, s.24, 25.

35 Honig, Richard, Hukuk Başlangıcı ve Tarihi, (çev. Yavuz, M.), 2.Baskı, İstanbul 1935, s.123,124.

36 Carolina, birinci kısmında ceza usul hukukunu, ikinci kısmında ise -ülkeler ya da şehirlerin kendilerine özgü bir ceza kanunu olmaması veya mevcut ceza kanunlarında boşluk olması halinde- Cermen İmparatorluğu'nda uygulanacak olan maddi ceza hukukunu ihtiva ediyordu. Buna göre, "Carolina" ancak ikinci derecede bir yürürlüğe sahipti ve İmparatorluğu teşkil eden memleket ve şehirlerin mahalli kanunlarının uygulanma imkânını ortadan kaldırmamıştı. Bkz. Honig, s.124.

37 Donay, s.26.

dışında (örneğin, hafif hırsızlık ya da önemsiz bazı mala zarar verme fiilleri) para cezalarına yer verilmemişti³⁸.

f- XIX. Yüzyılın Başına kadar olan dönem

1789 Fransız ihtilaline kadar, Fransa'da diğer cezalarda olduğu gibi para cezalarında da keyfilik hâkimdi ve para cezalarının orantısızlığı genel müsadere gibi etki doğuruyordu³⁹. Fransız devrimi sonrasında yürürlüğe giren 1791 ve 1795 tarihli yasalarda, kanunilik ve eşitlik prensibine özel bir önem verildi. Para cezasının suçun ağırlığına ve suçlunun mali imkânlarına uygun şekilde takdir edilmesi konusunda hükümler sevk edildi⁴⁰. 1830 Brezilya Ceza Kanunu, 1852 (paragraf 41) ve 1886 Portekiz (paragraf 67) Ceza Kanunları da eşitlik akımının bir sonucu olarak, suçlunun mali durumunun gözetildiği para cezası sistemleri öngördüler⁴¹. Doktrinde gün para cezası sisteminin tarihsel kökenleri bu yasal düzenlemelere dayandırılmaktadır⁴².

g- İslam ve Türk Hukuku

İslam Hukukunda, had suçları bakımından her hangi bir mali ceza öngörülmemiştir. Hakkı ademiye karşı işlenen suçlarda da, diyet bir tazminat olarak görüldüğünden, para cezası niteliği taşımadığı belirtilmiştir⁴³. Kanaatimizce diyet; mağdura veya mirasçılara uğranılan zarar dolayısıyla verilen bir tazminat gibi görünmekte ise de, uyuşmada olduğu gibi suç teşkil eden fiilin karşılığını teşkil etmesi ve ceza olan kısasın yerine uygulanması bakımından para cezasına yaklaşmaktadır⁴⁴.

Taziren cezalandırılan suçlarda para cezalarının mümkün olup olmadığı İslam hukukçuları tarafından tartışılmıştır. Genel eğilim para cezalarına müraعات edilmesini doğru bulmamaktadır. Bu menfi yaklaşımın sebebi, para cezalarının suiistimale açık olduğu ve haksız yere kişilerin malvarlıklarına elkonulmasına vesile teşkil edebileceği düşüncesidir⁴⁵.

İslam Hukukunun geçerli olduğu Osmanlı İmparatorluğunda ise, birçok tazir suçu için kanunnamelerle (örneğin, Fatih, Kanuni Sultan Süleyman, Sul-

38 Donay, s.26.

39 Donay, s.26.

40 Grebing, Gerhard, The Fine in Comparative law : Survey of 21 Countries, Cambridge 1982, s.58.

41 Grebing, s.59,60.

42 Grebing, s.59,60.

43 Aydın, M. Akif, Türk Hukuk Tarihi, Genişletilmiş 5. Baskı, İstanbul 2005, s.193; Keskin, O. Kadri, Para Cezaları, Ön Ödeme, Ceza Tabloları, Ertelme, Paraya Çevirme, Harçlar, Ankara 1996, s.14.

44 Aynı doğrultuda bkz. Şensoy, s.476; Donay, s.30; Akşit, Mustafa Cevat, İslam Ceza Hukuku ve İnsani Esasları, İstanbul 2000, s.92.

45 Aydın, s.193.

tan Dördüncü Mehmet Kanunnameleri) suçlunun mali durumuyla orantılı olarak hükmedilmesi koşuluyla para cezaları öngörülmüştü⁴⁶. Hatta kanunnamelerde hırsızlık suçlarında had cezası her hangi bir sebeple uygulanamazsa yerine para cezası uygulanması mümkün kılınmıştı. Benzeri bir durum zina suçu açısından da geçerliydi⁴⁷. 1256 ve 1267 tarihli Ceza Kanunlarında ise, para cezasına rastlanmamaktadır. Bu dönemde modern anlamda para cezası, 1274 Tarihli Ceza Kanununun 37 nci maddesinde yer almıştır. Maddeye göre; para cezası, kanunda gösterilen miktarda paranın suçludan alınmasıdır. Yasa, para cezasının ödenmemesi halinde, hapse dönüştürüleceğini de hükme bağlamıştı⁴⁸.

3- Para Cezasının Leh ve Aleyhindeki Görüşler

a- Lehindeki görüşler

Para cezasının iyi bir cezada bulunması gereken özellikleri taşıdığı belirtilerek aşağıdaki lehe düşünceler ileri sürülmüştür:

a) Günümüzde para cezasının tatbik sahası genişlemiş ve kısa süreli hürriyeti bağlayıcı cezaların yerine uygulanma seçeneği bir yaptırım olma özelliğini de kazanmıştır⁴⁹. Bu itibarla para cezasının kısa süreli hapis cezasının hükümlü üzerindeki olumsuz etkilerini önleyen, cezanın amaçlarına uygun bir yaptırım olduğu belirtilmiştir⁵⁰. Nitekim para cezasına mahkûm edilen hükümlü, hapse girmediğinden topluma suçlu olarak teşhir edilmez ve bu durum onun davranışlarını olumlu yönde etkiler⁵¹. Ayrıca para cezası, hapiste olduğu

46 Şensoy, s.476, 477; Donay, s.32 vd.; Aydın, s.193. Doktrinde Kanunnamelerde yer alan mali duruma orantılı para cezası uygulamasının günümüzdeki gün para cezası sisteminin kökenini oluşturduğu, İsveç'in de gün para cezası sistemini Osmanlı Ceza Hukuku'ndan aldığı, sistemin ardından Almanya ve Avusturya'ya geçtiği ifade edilmiştir. Bkz. Karagülmez, Ali, Gün Para Cezası Sistemi, Ankara 2005, s.43,44. Bu düşünceye iştirak etmemekteyiz. Aşağıda değineceğimiz üzere, gün para cezası sistemine özelliğini veren iki safhalı oluşudur. Yoksa tarihin değişik dönemlerinde mali duruma orantılı para cezası uygulamasına rastlanması mümkündür. Örnekler için bkz. Grebing, s.58 vd.

47 Örneğin, Fatih Kanunnamesinde kaz ve ördek çalana tazir cezasının verilmesi, ayrıca koyun ve kovan çalandan 15 akçe para cezası alınması düzenlenmiştir. Bu düzenleme tarzının, hırsızlıkta malın değeri belirli bir ağırlığa ulaşmadığında haddin koşullarının oluşmadığı kabul edildiğinden, taziren cezalandırma yoluna gidilmesinden kaynaklandığı ifade edilmiştir. Bkz. Aydın, s.218, dn.158.

48 Gökken, Ahmet, Tanzimat Dönemi Osmanlı Ceza Kanunları ve Bu Kanunlardaki Ceza Müeyyideleri, İstanbul 1989, s.122; Şensoy, s.477.

49 Albrecht, Hans-Jörg, Post-Adjudication Dispositions in Comparative Perspective, in: Sentencing and Sanctions in Western Countries (Editor: Michael Tonry-Richard S. Frase), Oxford 2001, s.306 vd.

50 Şensoy, s.478; Taner, s.635; Donay, s.39 vd.; Dönmezer-Erman, II, n.1486; Önder, s.512; Soyaslan, s.565; Demirbaş, s.536.

51 Donay, s.45.

gibi, hükümlüyü sosyal çevresinden ayırmaz. Birey toplum içerisinde çalışarak, ailesine ve kendisine faydalı olur. Para cezasını ödemek mecburiyeti, bireye sorumluluk duygusu yükler, düzenli çalışmayı, tutumlu olmayı ve dolayısıyla rehabilitasyonu sağlar⁵².

b) Para cezası sanığın kusuruna ve işlenen suçun ağırlığına orantılı olarak tayin edilebileceğinden ferdileştirme ve bölünebilme imkânına sahiptir⁵³. Cezanın tayini sırasındaki bu avantaj, infaz aşamasında da devam eder. Nitekim para cezası takside bağlandığında, hem kişiye ödeme kolaylığı getirilmiş, hem de cezanın caydırıcılık etkisinin tekrarlanması sağlanmış olur⁵⁴. Buna mukabil hürriyeti bağlayıcı cezalarda, hükümlü bir süre sonra hapis cezasına alışabileceğinden kurumsallaşma⁵⁵ dolayısıyla müeyyidenin etkisi azalır⁵⁶. Hâlbuki özellikle takside bağlanan para cezasını her ödediğinde malvarlığından çıkan değeri gören hükümlü, cezanın etkisini hisseder ve tekrar suç işlemekten imtina eder⁵⁷.

c) Para cezası etkili bir yaptırımdır. Para, sosyal ve ekonomik hayatta önemli bir araçtır ve kişinin malvarlığından kısmi de olsa eksilmesi onu doğal olarak bir takım yoksunluklara uğratar⁵⁸. Bu yoksunluklar bireyin mali ve içtimai durumuna bağlı olarak zorunlu ihtiyaçlardan, en pahalı zevklere kadar geniş bir alanı kapsar⁵⁹. Para cezasının korkutucu ve caydırıcı etkisi, kazanç maksadıyla işlenen ekonomik suçlarda daha belirgindir. Zira bu suçlarda maddi menfaat elde etmek, para kazanmak amacıyla hareket eden sanığı, para cezasına mahkûm etmek, paraya değer vermesi dolayısıyla onu daha fazla etkiler⁶⁰.

d) Hapis cezası, devlet bütçesine önemli bir maddi yük getirir. Para cezası

52 Önder, s.513; Demirbaş, s.536; Schmalleger, Frank, Criminal Justice Today An Introductory Text For The Twenty-First Century, New Jersey 1991, s.350.

53 İçel, Kayıhan- Sokullu Akıncı, Füsün- Özgenç, İzzet- Sözüer, Adem-Mahmutoğlu, Fatih S.- Ünver, Yener, İçel Yaptırım Teorisi, 2. Baskı, İstanbul 2002, s.95,96; Demirbaş, s.536; Schmalleger, s.350.

54 Şensoy, s. 478; Önder, s.512,513; İçel-Sokullu Akıncı-Özgenç-Sözüer-Mahmutoğlu-Ünver, s.96.

55 Yenedünya, Ahmet Caner, Mukayeseli Hukukta ve Türk Hukukunda Şartla Salıverme, İstanbul 2002, s.103, 104.

56 Soyaslan, s.565; Yenedünya, s.104 vd.

57 Donay, s.44; Dönmezer-Erman, II, n.1486.

58 Donay, s.43; İçel-Sokullu Akıncı-Özgenç-Sözüer-Mahmutoğlu-Ünver, s.96; Demirbaş, s.536.

59 Donay, s.43; İçel-Sokullu Akıncı-Özgenç-Sözüer-Mahmutoğlu-Ünver, s.96.

60 Şensoy, s.478, 479; Taner, s.636; Donay, s.43, 44; Dönmezer-Erman, II, n.1486; Önder, s.513; Soyaslan, s.565.

ise, devlete mali yük getirmediği gibi, önemli bir gelir kaynağı da sağlar⁶¹. Nitekim günümüzde para cezalarına olan ilginin önemli sebeplerinden biri de, hapisanelerdeki hükümlü sayısındaki hızlı artıştır. Para cezalarının yaygın uygulanışı sadece hapisanelerdeki hükümlü sayısının azaltılmasına yardımcı olmaz, aynı zamanda kanunlara saygılı vatandaşların vergi yüklerinin azaltılması imkânını hükümetlere sunar⁶².

Burada önemle belirtelim ki, kanun koyucu, para cezalarını düzenleyen devlet gelirlerinin artırılması gibi bir düşünceyle hareket etmemelidir. Bir suçun yaptırımı olarak para cezası öngörülürken işlenen suçun ve failin kusurunun ağırlığı nazara alınmalı, diğer bir anlatımla ceza olarak ondan beklenmesi gereken yararlar göz önünde tutulmalıdır⁶³.

e) Para cezasının suçtan kaynaklanan malvarlığı değerlerinin aklanmasının önlenmesinde müsadere hükümlerini tamamlayıcı bir rol oynadığı ifade edilmiştir⁶⁴.

f) Para cezası, adli hata halinde geri alınabilme imkânına sahiptir. Buna karşılık hürriyeti bağlayıcı cezalarda hapse girmiş bir kimse, adli hata yapıldığı anlaşıldığında, artık hapse girmemiş duruma getirilemez. Bu gibi hallerde mağdura uygun bir tazminat verilmesi mümkünse de, bu tazminat masum bireyin sadece maddi zararlarını karşılayabilir. Yoksa hapiste geçirilen günlerin geri verilebilmesi olanaklı değildir. Hâlbuki para cezasının infazından sonra, adli hata yapıldığı anlaşılırsa, alınan meblağın faiziyle ilgiliye iadesi, zararın telafisini sağlar⁶⁵.

b-Aleyhindeki görüşler

Para cezasının elverişli ve yerinde bir yaptırım olmadığı yönünde çeşitli fikirler ileri sürülmüştür:

a) Öncelikle para cezasının, şahsiliğe aykırı olduğu belirtilmiştir. Zira hükümlü para cezasını ödediğinde, bu onun mali durumunu etkilemekte ve bakmakla yükümlü olduğu diğer aile fertlerini zor duruma düşürmektedir⁶⁶.

61 Soyaslan, s.565; Demirbaş, s.536; Schmallegger,s.350. Nitekim Amerika Birleşik Devletlerinde ulusal düzeyde her yıl bir milyar doların üzerinde bir değer para cezası olarak tahsil edilmektedir. Uygulamanın önemli bir bölümünü hapis cezasından çevrilen para cezası oluşturmaktadır. Bu ihtimalde, sanığın hem temiz bir geçmişinin olması, hem de ödeme gücünün bulunması esastır. Bkz. Hillsman, Sally T.-Sichel, Joyce L.-Mahoney, Barry, Fines in Sentencing, New York 1983, s.2.

62 Schmallegger, s.350.

63 Artuk-Gökçen-Yenidünya, II, s.123.

64 Schmallegger, s.350; Özgenç, s.720,721.

65 Donay,s.46; İçel-Sokullu Akıncı-Özgenç-Sözler-Mahmutoğlu-Ünver, s.97 ve dn. 235; Taner, s.637; Demirbaş, s.536.

66 Bkz. Şensoy, s.479; Taner, s.635; Dönmezer-Erman, II, n.1487; Önder, s.513.

İfade edelim ki, bu sakınca diğer müeyyideler bakımından da geçerlidir. Cezalandırılan her suçlunun ailesi ve yakınları mevcuttur. Yaptırımın doğası gereği, bu kimselerin olumsuz etkilenmesi kaçınılmazdır. Nitekim örneğin, hapse giren hükümlünün, bu zaman zarfında ailesinin geçimini sağlayamaya-çağı ortadadır. Bu itibarla cezanın şahsiliği prensibinin anlamı (bkz. TCK.m.20) yaptırımın sadece suç failine yönelmesi ya da diğer bir anlatımla suç teşkil eden eylemden failden başkasının sorumlu tutulmamasıdır⁶⁷.

b) Para cezalarının, zenginlerle yoksullar arasında ayırım yarattığından eşitlik prensibine aykırı olduğu iddia edilmiştir. Özellikle fakir suçlular, cezayı ödeyecek mali güce sahip olamadıklarında, bu ayırımdan etkilenirler⁶⁸. Bu itibarla, hükümlünün mal varlığına yönelen para cezası, zengini etkilemez, fakiri ise zor durumda bırakır⁶⁹. Zengin bir kimse çok yüksek para cezasıyla alay edebilecek iken, fakir bir kimse normal bir para cezası altında ezilebilir⁷⁰.

Bu kapsamda para cezası, malvarlığı bulunmayan kimseler (örneğin, sokakta yaşayan evsiz kişiler, dilenciler) üzerinde de etkisizdir.

Para cezasının kişilerin mali durumu dolayısıyla ortaya çıkardığı eşitsizlik, ödenme halinde hapse çevirme söz konusu ise, daha belirgindir. Örneğin, aynı suçu işleyen iki kişiden maddi durumu iyi olan para cezasını öderken, diğeri ödeyemez ve para cezası hapse çevrilir. Böylece mali imkânlardaki farklılık, kişilerin değişik yaptırımlara maruz kalmasına sebep olur⁷¹.

Getirilen tüm bu itirazlara, para cezasının tayininde kişilerin mali durumunun nazara alınmasını öngören bir usulün kabulüyle cevap verilebilir⁷². Nitekim gün para cezası sistemi bu eleştirileri karşılamaktadır⁷³. Bu sistem, para cezasının suçun ağırlığı ile orantılı olması ancak aynı zamanda sanığın mali durumunu da gözetmesi üzerine kuruludur⁷⁴.

Hiçbir şekilde malvarlığına sahip bulunmayanlar bakımından ise, para cezasının etkisizliği ortadadır. Kanımızca bu kimselerin çalıştırılması ve çalışmalarından elde edilen gelirin bir kısmının para cezasına ayrılması yoluyla söz

67 Aynı doğrultuda bkz. Donay, s.51; Taner, s.635; İçel- Sokullu Akıncı- Özgenc- Sözüer- Mahmutoğlu-Ünver, s.97.

68 Schmallegger, s.350.

69 Donay, s.47, 48; Taner, s.634; Dönmezer-Erman, II, n.1487; Önder, s.513.

70 Schmallegger, s.350.

71 Donay, s.47,48; Dönmezer-Erman, II, n.1487; Önder, s.513; İçel-Sokullu Akıncı-Özgenc-Sözüer-Mahmutoğlu-Ünver, s.97.

72 Hillsman-Sichel-Mahoney, s.4.

73 Schmallegger, s.351.

74 Schmallegger, s.351.

konusu sakınca giderilebilir⁷⁵. Bu sayede, bu kimselerin iş ve meslek sahibi olmaları, topluma kazandırılmaları mümkün olabilir.

c) Para cezaları, ılımlı bir cezadır ve bu haliyle sadece haklı olanın cezadan kurtulacağı anlayışı ile uyumlu değildir. Toplumda para cezasına çarptırılanların yeterli şekilde ceza almadığı yolunda bir inanış olabilir⁷⁶.

d) Para cezasının suçludan başka kişilerle de ödenmesi mümkün olduğundan cezanın bireyselliğine aykırı olduğu ve etkisiz kaldığı da ifade edilmiştir⁷⁷. Bu fikri yerinde bulmakla birlikte, kanımızca hükümlünün her suç işlediğinde para cezasını ödetecek bir kimseyi bulması mümkün değildir⁷⁸. Ayrıca para cezasının hükümlü dışında bir kimse tarafından ödenmesi, yaptırım altına alınarak önlenemez⁷⁹.

e) Para cezalarının tahsilâtı güçtür. Para cezalarının infazında bir takım güçlüklerin bulunduğu, diğer bir anlatımla para cezasına mahkûm edilen birçok kimsenin yeterli derecede gelirleri bulunmadığından ya da malvarlıklarını kaçırmayı veya saklamayı başardıklarından bu yaptırımın infazından kurtuldukları belirtilmiştir⁸⁰. Kanımızca cezanın infazındaki güçlük veya hükümlünün infazdan kaçması, diğer yaptırımlar için de ileri sürülebilecek bir husustur.

f) Para cezasına getirilen diğer bir itiraz, parayı ödeyen hükümlünün iyileştirme konusunda hiçbir muameleye tabi tutulmamasıdır⁸¹. Para cezaları hüküm giymiş sanığın toplum içine salınmasına neden olurken, onun davranışları üzerinde etkin bir kontrol mekanizması kurulmaz⁸². Bu nedenle işlenen suçun niteliğine göre, para cezasına ek olarak hükümlüye belirli bir iyileştirme kurumuna devam etme yükümlülüğü getirilmelidir⁸³. Kanımızca gün para cezası, içerdiği gün birimi ile orantılı olarak kişiye bazı tretmanların yüklenmesine elverişli olduğundan, bu sakıncanın giderilmesinde fayda sağlayabilir.

4- Mukayeseli Hukukta Gün Para Cezası Sistemi

a- Genel açıklamalar

TCK., adli para cezasının belirlenmesinde gün para cezası sistemini benimsediğinden, aşağıda bu sistemin mukayeseli hukuktaki gelişimini ve uygu-

75 Bkz. Donay, s.52; Taner, s.635; İçel-Sokullu Akıncı-Özgenç-Sözler-Mahmutoglu-Ünver, s.98.

76 Schmallegger, s.351.

77 Donay, s.49; Önder, s.513.

78 Aynı doğrultuda bkz. İçel- Sokullu Akıncı-Özgenç-Sözler-Mahmutoglu-Ünver, s.97, 98.

79 Bkz. Donay, s.53.

80 Donay, s.49.

81 İçel- Sokullu Akıncı-Özgenç-Sözler-Mahmutoglu-Ünver, İçel Yaptırım Teorisi, s.98.

82 Schmallegger, s.351.

83 İçel- Sokullu Akıncı-Özgenç-Sözler-Mahmutoglu-Ünver, İçel Yaptırım Teorisi, s.98.

lanışını inceleyeceğiz.

Gün para cezasının, ayırt edici özelliği, cezanın tespitinde iki safhali karakteridir. Birinci safhada cezanın bireyselleştirilmesine ilişkin genel prensipler çerçevesinde, işlenen suçun ağırlığı ve kusurun derecesiyle orantılı gün birimi belirlenir. İkinci aşamada suçlunun mali durumu, finansal ve içtimai özellikleri dikkate alınarak her bir günlük birimin parasal miktarı saptanır. Bu iki faktörün çarpımı ödenecek para cezasını tayin eder⁸⁴.

Sistemin kurucuları Danimarkalı Carl Torp (1917 Tasarısı) ile İsveçli Johan Thyrén (1910 yılında yayınladığı "Ceza Hukuku Reformunun Prensipleri" isimli kitabı ve 1916 Tasarısı) olarak bilinir⁸⁵.

Sistem özü itibarıyla, suçlunun kazancı ile orantılı para cezası anlayışına dayanır. Ancak belirlemede, suçun ağırlığı da ihmal edilmemektedir. Esasen Torp ve Thyrén'den önce de 19. Yüzyılda birçok düşünür bu konuda çalışmalar yapmıştır⁸⁶. Fransız Ortolan⁸⁷ (günlük gelire dayalı bir ortalamanın, para cezasının hesaplanmasında dikkate alınması), İngiliz Tallack⁸⁸ (para cezasının eşitliğe aykırı olduğu yönündeki itirazın kişinin günlük geliri veya gelirinin vergisel oranları dikkate alınarak giderilebileceği), Avusturyalı Friedmann⁸⁹ (para cezasının tayininde hapis cezasının esas alınması ve her bir gün hapsin parasal değerinin, suçlunun gelir ve varlıkları göz önünde tutularak belirlenmesi) ve Alman Trager⁹⁰ (para cezasında gün biriminin esas alınması ve miktarın da birden otuza kadar bir skala çerçevesinde suçlunun mali durumuna göre saptanması) bunlardan birkaçıdır.

Görüldüğü üzere gün para cezasının, genel inanın aksine, sadece İskandinav düşüncesine bağlanması yerinde değildir. Ancak ilk olarak 1921'de Finlandiya ve ardından 1931'de İsveç ve 1939'da Danimarka sistemi benimsemiştir. Bu itibarla sistem genellikle İskandinav ülkeleri ile ilişkilendirilmektedir⁹¹.

84 Grebing, s.57; Strahl, İvar, "Kuzey Ülkelerinde Gün Para Cezası", (Çev.:Süheyil Donay), İÜHFİM., C.:XXXVI, S.:1-4, İstanbul 1971, s.529; Bondeson, Ulla V., "Crime and Criminals in Nordic Countries", Society, January-February, 2005, s.69; Clear, Todd R.- Cole, George F., American Corrections, Third Edition, California 1994, s.216.

85 Grebing, s.58-65; Strahl, s.530.

86 Grebing, s.58 vd.

87 Ortolan, *Éléments de droit pénal*, 3. Edition, vol. II, 1864, n.1403, s.41 (zikreden: Grebing, s.61).

88 Penological and Preventive Principles, London 1889, s.281 (zikreden: Grebing, s.61).

89 Friedmann, *Zur Reform des österreichischen Strafrechts*, Vienna 1891, s.71-236 (zikreden: Grebing, s.61,62).

90 Grebing, s.63.

91 Strahl, s.529 vd.; Albrecht, Hans Jörg, A Comparative Study of European Criminal Justice Systems, in: <http://www.law.wits.ac.za/salc/research/rp19.doc> (09.06.2006), s.20,21; Bon-

Finlandiya'da gün para cezasının kabul edilmesinin temel sebebi para değerlerindeki ani düşüştür. Geçiş ekonomisindeki tüm ülkeler mali krizler ile paranın değerindeki aşırı dalgalanma ve enflasyondan zarar görmektedir. Bunun bir sonucu olarak para cezalarının ayarlanmasında güçlüklerle karşılaşmakta, paranın değeri azaldığından, para cezalarının etkisiz ve yetersizliği konusunda toplumda bir inanış oluşmaktadır⁹². Klasik sistemin usulleri ile karşılaştırıldığında gün para cezası enflasyon veya paranın değerindeki değişimlere daha kolay uyulanır. Nitekim Avrupa'da 20 nci yüzyılın ilk yarısında gün para cezasını kabul eden ülkeler sadece Finlandiya, İsveç ve Danimarka iken, Latin Amerika Ülkeleri'nde sistem daha kolay benimsenmiştir. Gerçekten 1924 Peru, 1929 Meksika (1931'de hükümlünün gelirinin tespiti çözülemez bir problem görüldüğünden kaldırıldı), 1936 Küba, 1971 Kosta Rica, 1973 Bolivya ve El Salvador Ceza Kanunları gün para cezasına yer vermiştir. 1969 Panama ve 1974-1975 Arjantin Tasarılarında da gün para cezasına ilişkin hüküm mevcuttur⁹³.

Avrupa'da İtalya, Almanya, Hollanda, Avusturya ve İsviçre 1920 ve 1930'larda ceza kanunlarını gözden geçirmişler, fakat gün para cezası sistemini tercih etmemişlerdir⁹⁴.

Japonya'da özellikle günlük birimin parasal miktarının tespitindeki güçlük (suçlunun mali ve içtimai durumunun ortaya konulması) sistemin kabulünü engellemiştir⁹⁵.

Almanya ve Avusturya gün para cezası sistemine 1975'de geçmiştir⁹⁶. Bu ülkeleri Macaristan (1978)⁹⁷, Fransa (1983) ve Portekiz (1983) izlemiştir⁹⁸.

1992'nin sonunda yürürlüğe giren 1991 tarihli Ceza Adaleti Yasası (the Criminal Justice Act of 1991) ile İngiltere ve Galler'de gün para cezası kabul edilmiştir. Bununla birlikte İngiltere ve Galler'de gün para cezası tatbikatta beklenen sonucu vermemiş, cezaların şiddeti dolayısıyla ortaya çıkan tartışmalar neticesinde uygulamaya başlanmasından yaklaşık altı ay sonra sistem terk

deson, s.69; Cole, George F.- Smith, Christopher E., The American System Of Criminal Justice, Eighth Edition, Belmont etc. 1998, s.484, 485.

92 Albrecht, A Comparative Study of European Criminal Justice Systems, s.20; Albrecht, Post-Adjudication Dispositions in Comparative Perspective, s.306; Grebing, s.65.

93 Grebing, s.57.

94 Albrecht, A Comparative Study of European Criminal Justice Systems, s.21.

95 Grebing, s. 75.

96 Cole-Smith, s.484, 485; Grebing, s.57; Albrecht, A Comparative Study of European Criminal Justice Systems, s.21.

97 Albrecht, A Comparative Study of European Criminal Justice Systems, s.21; Albrecht, Post-Adjudication Dispositions in Comparative Perspective, s.306.

98 Albrecht, A Comparative Study of European Criminal Justice Systems, s.21.

edilmiştir⁹⁹.

1 Mart 1994 tarihinde yürürlüğe giren Yeni Fransız Ceza Kanunu, 1983 ceza kanunu değişikliğinden beri dar bir alanda uygulanan gün para cezasını, kapsamını genişleterek kabul etmiştir¹⁰⁰. Yine İspanya (1995) ve Polonya (1998) sistemi benimseyen ülkelerdendir.

Hollanda, Norveç, İtalya, İzlanda¹⁰¹ ve İsrail¹⁰² klasik para cezası uygulamasına devam etmektedir.

Amerika Birleşik Devletleri'nde Arizona, Connecticut, Iowa, New York ve Washington'da sistem test edilmiştir¹⁰³.

b- Ülkelerin gün para cezası sistemine ilişkin düzenlemeleri

Almanya'da; Ceza Kanununun 40 ncı paragrafı, gün para cezası sistemine yer vermiştir. Bu hüküm gereğince para cezası günlük oranlarda uygulanır ve en az 5, kanunda başka türlü belirlenmedi ise en fazla 360 gündür. Gün biriminin tespitinde işlenen suçun ağırlığı nazara alınır. Ardından bir biriminin yüksekliği; failin kişisel ve ekonomik durumu göz önünde tutularak belirlenir. Bu belirleme yapılırken kural olarak failin kazandığı ya da kazanması gereken bir günlük ortalama net geliri ölçü alınır. Alman Ceza Kanununun 40 ncı paragrafının 2 nci fıkrasında günlük oranın alt ve üst sınırları da gösterilmiştir. Buna göre günlük oran en az 1 Euro (ilk şeklinde 2 DM), en fazla 5 bin Euro (ilk şeklinde 10.000 DM.) değerinde olacaktır. Günlük oran belirlenirken, failin kazancı, malvarlığı ve diğer hususlar takdiren tahmin edilebilir (m.40/3). Kararda gün para cezasının gün birim sayısı ve bir birimin karşılığı olan para miktarı gösterilir (m.40/4)¹⁰⁴. Yasanın 43 üncü paragrafı uyarınca, cezanın ödenmemesi halinde, bir günlük birim para cezası, bir gün hürriyeti bağlayıcı cezaya dönüşür¹⁰⁵.

İsveç Ceza Kanunu'nda (Bölüm III, Kısım 25, Paragraf 2) gün para cezası belirli suçlarda uygulanabilir. Düzenlemeye göre; suçla ilişkin özel bir hüküm bulunmamahtaysa gün birimi en az otuz, en çok yüz elli gündür. Suçlunun

99 Albrecht, A Comparative Study of European Criminal Justice Systems, s.21; Tonry, Michael, Sentencing Matters, New York 1996, s.126,127.

100 Albrecht, A Comparative Study of European Criminal Justice Systems, s.21.

101 Albrecht, A Comparative Study of European Criminal Justice Systems, s.21; Albrecht, Post-Adjudication Dispositions in Comparative Perspective, s.307.

102 Bkz. <http://wings.buffalo.edu/law/bclc/israeli.htm> (12.06.2006).

103 Bkz. Clear-Cole, s. 217; Tonry, Sentencing Matters, s.125,126.

104 Bkz. Nestler, Cornelius, Sentencing in Germany, Buffalo Criminal Law Review, Vol.:7:109, 2003, s.113; Gropp, Walter, Strafrecht Allgemeiner Teil, Berlin 1997, s.39; Weigend, Thomas, Sentencing and Punishment in Germany, Sentencing and Sanctions in Western Countries (Editor: Michael Tonry -Richard S. Frase), Oxford 2001, s.195.

105 Gropp, s.39.

işlenen fiilin ağırlığına mütenasip olarak kaç gün para cezası ödeyeceğinin saptanmasından sonra mali durumu göz önüne alınarak, bir günlük ortalama gelirinden onu yoksulluğa düşürmeyecek bir miktarı “günlük” olarak belirlenir. Söz konusu parasal miktar da 30 ila 1000 kron arasındadır. Hâkim özel durumların varlığı halinde, günlük parasal değeri ayarlama yetkisine sahiptir. Günlüğün tespitinden sonra, bu sayı, daha önce saptanan birim sayısı ile çarpılarak para cezasının miktarı elde edilir. Belirtelim ki, gün para cezası miktarı, her halükarda 450 krandan az olamaz¹⁰⁶.

Finlandiya'da; Ceza Kanunu'nun II. Bölümünde gün para cezası düzenlenmiştir. Buna göre; hâkim günlük miktarın tespitinde hükümlünün kazancını (çalışmasını, servetini, ailesine karşı yükümlülüklerini ve sair hususları dikkate alarak) suçun işlendiği zamana esas tutarak serbestçe tayin eder. Parasal miktar, kişinin devlete veya yerel birimlere ödediği vergilerden sonra elinde kalan miktardan daha fazla olamaz. Gün birimi ise, işlenen suçun ağırlığına göre 1 ila 120 gündür. Para cezası ödenmezse ayrı bir muhakeme ile hapis cezasına çevrilebilir. Burada iki gün birimi bir gün hapse eşit sayılır. Bununla birlikte ödenmeyen para cezası için verilen hapis en az dört en fazla doksan gün olur (paragraf 4, 4a, 5)¹⁰⁷.

İspanya'da, Ceza Yasası'nın 50 nci maddesi uyarınca, gün birim sayısı on günden az iki yıldan fazla olmamak üzere belirlenir. Bir gün biriminin parasal miktarı ise, sanığın ekonomik ve sosyal durumuna göre tayin edilmek üzere iki ila dört yüz Euro'dur¹⁰⁸.

Polonya'da, Ceza Kanunu'nun 33 üncü maddesi uyarınca, gün birim sayısı, on günden az ve yasada aksine hüküm bulunmayan durumlarda üçyüz altmış günden fazla olmamak üzere tayin edilir. Bir gün karşılığı para miktarı ise, en az on ve en fazla iki bin Zloti şeklinde tespit edilmiştir¹⁰⁹.

Avusturya'da gün para cezası, Ceza Kanunu'nun 19 uncu maddesinde düzenlenmiştir. Bu hüküm uyarınca; para cezaları gün birimine göre ölçülür. En az gün birimi iki gündür. Suçlunun kişisel ve ekonomik durumuna göre mahkemece takdir edilen parasal miktar iki Euro ila 327 Euro arasındadır. Öden-

106 İsveç CK.'nin metni için bkz. <http://wings.buffalo.edu/law/bcl/sweden.pdf> (10.06.2006).

107 Fin CK.'nin metni için bkz. <http://wings.buffalo.edu/law/bcl/finnish.pdf> (10.06.2006). Ayrıca bkz. Lappi-Seppälä, Tapio, Sentencing and Punishment in Finland. The Decline of the Repressive Ideal, Sentencing and Sanctions in Western Countries (Editor: Michael Tonry, Richard S. Frase), Oxford 2001, s.94.

108 İspanyol CK.'nin metni için bkz. http://noticias.juridicas.com/base_datos/Penal/Io10-1995.html. (10.06.2006).

109 Das Polnische Strafgesetzbuch Kodeks karny (vom 6 Juni 1997 in Kraft getreten am 1. September 1998). Deutsche Übersetzung und Einführung von Ewa Weigend, Freiburg im Breisgau 1998; Çınar, s.91.92.

meme halinde, bir gün hürriyeti bağlayıcı ceza, iki gün birimine eşdeğerdir¹¹⁰.

5- Gün Para Cezası Sisteminin Avantajları ve Dezavantajları

a- Sistemin Avantajları

Gün para cezasının ortaya çıkışında iki amaç belirleyici olmuştur; para cezasına mahkûm edilen zengin ile fakir suçlu arasındaki eşitsizliği ortadan kaldırmak ve ekonomik açıdan paranın sürekli değer yitirdiği ülkelerde cezanın etkinliğini devamlı kılmak¹¹¹. Esasen gün para cezasının, klasik sisteme avantaj sağladığı temel noktalar da bunlardır. Gerçekten gün para cezası, klasik para cezasının aksine eşit ve orantılı ceza ihtiyacını gidermektedir. Teoride de olsa, bu sistemde para cezası, suçlunun şahsi özelliklerine ve mali durumuna uyarlanabilmektedir. Böylece sanığın ödeme gücü nispetinde bir ceza tayin edilmiş olmaktadır¹¹². Aynı zamanda diğer para cezası sistemleriyle karşılaştırıldığında, gün para cezası, paranın değerindeki değişimlere daha kolay uyum sağlamaktadır. Yukarıda temas ettiğimiz üzere sistemin Finlandiya'da ve Latin Amerika'da kabulünde bu durum önemli rol oynamıştır¹¹³. 765 sayılı TCK. döneminde klasik sistemin kabul edilmediği ülkemizde de, yüksek enflasyon ve paranın değerindeki azalma nedeniyle para cezalarının korkutuculuk ve özel önleme fonksiyonunu yerine getiremez duruma düştüğü eleştirisi yapılmak-

110 Avusturya CK.'nin metni için bkz. http://www.sbg.ac.at/ssk/docs/stgb/stgb_index.htm (10.06.2006).

111 Strahl, s.529, 530; Grebing, s. 57 vd.; Albrecht, Post-Adjudication Dispositions in Comparative Perspective, s.307 vd. Nitekim 5237 sayılı TCK'nın 52 nci maddesinin gerekçesi incelendiğinde ülkemizde de aynı amaçlarla bu sistemin benimsendiği görülmektedir: "Hâlen yürürlükte olan ve Hükümet Tasarında da muhafaza edilen, para cezası sistemi, cezadan beklenen amaçları gerçekleştirmekten uzak kalmaktadır. Özellikle enflasyon nedeniyle Türk parasının değerinin düşmesi karşısında, para cezalarını artırmak için sık sık yapılan kanun değişiklikleri de, uygulamada çeşitli sorunlara yol açmaktadır. Bu sorunların giderilmesi için para cezasının miktarının belirlenmesinde "memur maaş katsayısı" veya "yeni-den değerlendirme oranı" gibi ölçütlerin dikkate alınması ise, ceza hukuku ilkeleriyle bağdaşmamaktadır.

Diğer yandan, suç işleyen kişinin ekonomik durumu dikkate alınmadan hükmolunan para cezası, eşitlik ilkesine aykırı sonuçlar doğurmaktadır. Ödeme gücü olan kişi üzerinde etkili olmayan, ödeme gücü olmayanın ise sonuçta yine infaz kurumuna gönderilmesini sonuçlayan bu sistemden vazgeçilerek; gün para cezası olarak adlandırılan ve günümüzde Almanya, Avusturya Polonya, İsveç, Finlandiya, Danimarka ve hatta, Fransa gibi bir çok ülkede uygulanan sisteme geçilmiştir.

Gün para cezası sisteminin temel amacı, para cezasının kişinin ödeme gücüne göre belirlenmesi yoluyla, suç işleyen zengin ile fakir arasındaki eşitsizliği gidermektir. Bunun yanında sistem, uygulaması basit, etkili, saydam ve para cezasından güdülen amaçları yerine getirebilecek özelliktedir".

112 Albrecht, Post-Adjudication Dispositions in Comparative Perspective, s.308; Grebing, s.70,71.

113 Grebing, s.71.

taydı¹¹⁴.

Gün para cezası sisteminin başka avantajları da söz konusudur. Hâkim kararında gün birimini ve gün birimine karşılık gelen parasal miktarı gerekçesiyle ayrı ayrı göstermek zorunda bulunduğundan (bkz. TCK.m.52/4, Alman CK. p. 40/4), para cezasının tayininde değerlendirme süreci açık ve net olarak ortaya konulmakta (şeffaflık), kontrol imkanı sağlanarak keyfilik önlenmektedir¹¹⁵.

Para cezası, hürriyeti bağlayıcı cezaya seçenек olarak uygulandığında, bu sistem, hâkime uygulama kolaylığı sağlar. Böylece hem para cezasının alanı genişler hem de kısa süreli hapis cezalarının önlenmesi mümkün olur. Nitekim günümüz çağdaş anlayışında hürriyeti bağlayıcı cezalar son çare olarak kabul edilmektedir¹¹⁶. Ayrıca rehabilitasyon açısından da gün para cezası, içerdiği gün birimi sayesinde hükümlünün toplum içerisinde izlenmesine ve kontrolüne elverişlidir. İşlenen suçun ve kusurun ağırlığıyla bağlantılı tespit edilen gün birimi, para cezası dışında hükümlünün yerine getireceği kamu hizmetinin ya da varsa denetimli serbestliğin süresinin belirlenmesinde avantaj sağlar. Böylece para cezalarında, hükmedilen paranın devlete ödenmesinden başka iyileştirici tedbirler tatbik edilebilir¹¹⁷.

Gün para cezası sisteminde, para cezasının belirlenmesindeki iki aşama, hükümlünün para cezasının anlamını kavramasına yardımcı olur. Hâlbuki klasik sistemde, hükümlü niçin bu kadar para cezası ödediğini tam olarak kavrayamaz. Bu itibarla, kişi, gün para cezasında verilen karara daha kolay uyum gösterir¹¹⁸.

Gün para cezası, para cezasının yerine getirilmemesinden dolayı verilecek hürriyeti bağlayıcı cezalarda net bir çevirim imkânı sağlar¹¹⁹. Gün para cezasının tespitinde esas alınan gün birimi, ya eşit miktarda ya da belirli bir oran nisbetinde hürriyeti bağlayıcı cezaya dönüştürülebilir.

b- Sistemin Dezavantajları

Gün para cezası sistemi, yukarıda ifade ettiğimiz avantajlarına karşın, uygulamada tereddütlere de yol açmaktadır¹²⁰. Özellikle sistemin iki safhali

114 Önder, s.515, 516. Aynı doğrultuda bkz. Mahmutoğlu, Fatih Selami, "TBMM. Adalet Komisyonu'nda Kabul Edilen Türk Ceza Kanunu Tasarısı Hakkında Görüş", Türk Ceza Kanunu Reformu, İkinci Kitap, Makaleler, Görüşler, Raporlar (Editör: Teoman Ergül), Ankara 2004, s.369; ayrıca bkz. Özgenç, s.664.

115 Albrecht, Post-Adjudication Dispositions in Comparative Perspective, s.308; Grebing, s.70.

116 Albrecht, Post-Adjudication Dispositions in Comparative Perspective, s.308.

117 Albrecht, Post-Adjudication Dispositions in Comparative Perspective, s.308.

118 Albrecht, Post-Adjudication Dispositions in Comparative Perspective, s.308.

119 Albrecht, Post-Adjudication Dispositions in Comparative Perspective, s.308; Grebing, s.71.

120 Mukayeseli hukukta sistemin uygulanmasıyla ilgili ortaya çıkan sorunlar için bkz. Grebing, s.71-76.

karakterinin ayırt edilmesi ve kusursuz uygulanması, cezadan beklenen amacı elde etmek için olmazsa olmaz koşuldur. Bununla beraber gün para cezası, pratikte uygulanması kolay bir sistem değildir.

Sistem, çoğu kez işlenen fiille bir ilgisi bulunmayan, suçlunun ekonomik ve sosyal durumuna çok önem verdiğinden tenkit edilmiştir¹²¹. Hâlbuki para cezası tayin edilirken, esas belirleyici unsurlar, işlenen suçun ağırlığı, topluma veya mağdura verilen zarar, kusurun yoğunluğu olmalıdır¹²². Bu itiraza cevaben, para cezasının, caydırıcı yanına önem verilmesi gerektiği ifade edilmiştir. Para cezası, suçlunun yaşam standardına tesir ettiği ve tüketim düzeyini düşürdüğü oranda etkili olacağından, suçlunun kişiliğine uygun ayarlamalar zorunludur. Bununla birlikte, diğer cezalarda olduğu gibi, para cezaları da, verilen zarar ve failin kusuru ile ilgili olmalıdır. Gün para cezasında failin kusuru da ihmal edilmemekte, gün birimi saptanırken buna atıf yapılmaktadır¹²³.

Gün para cezasıyla ilgili en önemli sorun, suçlunun mali durumunu ve kazancını belirlemenin zorluğudur. Bu konuda, sistemi kabul eden hemen her ülkede tatbikatta önemli güçlüklerle karşılaşmıştır. Gün para cezası sisteminin bir anlam ifade edebilmesi, failin mali durumu ve kazancı ile ilgili güvenilir bilgilere ulaşılmasına bağlıdır¹²⁴. Nitekim doktrinde, gün para cezasının "merkezi sinir sistemi"nin bu belirleme olduğu ifade edilmiştir¹²⁵. Mukayeseli hukukta da örneğin, Japonya'nın sistemi tercih etmemesi bu sebebe bağlıdır. Yine Meksika 1929'da benimsediği sistemi, suçlunun mali durumunun tespiti içinden çıkılmaz bir sorun olarak belirlediğinden 1931'de terk etmiştir¹²⁶.

Ülkemizde TCK.'nın 52 nci maddesine getirilen eleştiriler de, esasta bu noktada toplanmaktadır. Nitekim anılan hüküm, Türkiye'de nüfusun büyük çoğunluğunun sabit bir gelirin bulunmadığı, vatandaşların yıllık gelir beyanı

121 Albrecht, Post-Adjudication Dispositions in Comparative Perspective, s.308, 309.

122 Eleştiri için bkz. Albrecht, Post-Adjudication Dispositions in Comparative Perspective, s.308; Grebing, s.71. Nitekim 5237 Sayılı TCK'nın 52 nci maddesine yönelik değerlendirmelerinde Bayraktar bu hususa işaret ederek; "adli para cezasının miktarının ekonomik durum ile bağlantılı olarak tayin edilmesi yönündeki düzenlemenin tutarsızlığı ve yanlışlığı maalesef çok açıktır. Böylece aynı suçu işleyen kişiler iktisadi durumlarına göre farklı para cezaları ile karşılaşabileceklerdir ki, bunun kabul edilebilmesi her halde mümkün değildir" demıştır. Bkz. Bayraktar, Köksal, "Türk Ceza Kanunu Tasarısı'na İlişkin Genel Bir Değerlendirme ve Genel Hükümler Üzerine Birkaç Eleştiri", Türk Ceza Kanunu Reformu, İkinci Kitap, Makaleler, Görüşler, Raporlar (Editör: Teoman Ergül), Ankara 2004, s.35. Ayrıca bkz. Özbek, Veli Özer, TCK. İzmir Şerhi, Yeni Türk Ceza Kanununun Anlamı, Cilt:1, 3. Baskı, Ankara 2006, s.580.

123 Albrecht, Post-Adjudication Dispositions in Comparative Perspective, s.309; Grebing, s.72.

124 Grebing, s.75.

125 Grebing, s.75.

126 Grebing, s.75.

verme mükellefiyetinin olmadığı dikkate alındığında, bordro üzerinden gelir elde edenlerin daha fazla cezalandırılacağı, bu nedenle adil sonuçlar doğurmayacağı, ekonomik durumun tespiti için bilirkişiye gidilmesi gerekeceğinden de davaları uzatacağı yönünde tenkit edilmiştir¹²⁷.

Konuyla ilgili çözümlenmesi gereken temel problemler şunlardır; a) Parasal miktarın belirlenmesinde temel esaslar nedir? b) Failin mali durumu ve kazancının belirlenmesinde hangi faktörler dikkate alınmalıdır? c) Mali durum ve gelir düzeyi nasıl tahkik edilir? Bahsi geçen bu sorunlar şüphesiz sadece gün para cezası sisteminde değil, para cezasına ilişkin herhangi bir sistemde de önemlidir¹²⁸.

Öncelikle belirtelim ki, yasalarda genellikle gün biriminin parasal miktarı konusunda alt ve üst sınırlar gösterilmiştir. Bu husus uygulamada yol gösterici olabilir. Ancak hemen ifade edelim ki, alt sınırın düşüklüğü ya da üst sınırın yüksekliği tartışma konusu olmaktadır¹²⁹. Örneğin, Alman CK.'nın 40 nci paragrafındaki bir Euro ile beş bin Euro'luk düzenleme eleştirilmiştir. Bu tartışmalar iki noktada toplanmaktadır. Birincisi üst sınırın aşırı yüksekliğiyle ilgilidir. Örneğin, alkollü araç kullanan iki kişiden mali durumu iyi olan (gün birimi 30 ile 60 gün arasında kabul edilirse) 30.000 (30X1000 Euro), kötü olan 30 Euro (30X1 Euro) para cezasına mahkûm edilir. Burada cezanın orantılılığının ihlal edildiği ileri sürülmektedir¹³⁰. Alt sınırın azlığı da cezanın etkisizliğine yol açacağı şeklinde tenkit edilmektedir. Ancak bu eleştiriye, suçluların çoğunun toplumun düşük sosyo-ekonomik tabakasından veya marjinal kesimlerinden geldiği, bu itibarla düzenlemenin yerinde olduğu şeklinde cevap verilmektedir¹³¹.

Gün biriminin parasal miktarını tayinde iki yaklaşım bulunmaktadır. Bunlardan ilki "katı ekonomi ilkesi" diğeri ise "net kazanç ilkesi"dir. Katı ekonomi ilkesinde, failin sadece temel ihtiyaçları için yeterli kadar para ayrıldıktan sonra, kalan tüm geliri para cezasına esas alınmaktadır. Net kazanç ilkesinde ise, vergiler dışında kalan tüm gelir ceza miktarına esas alınmaktadır. Alman Hukukunda "net kazanç ilkesi" tercih edilmiştir. Uygulamada mahkemeler ekonomik ve kişisel durumu göz önüne almak zorunda olduklarından net kazanç ilkesinin katılığı biraz yumuşatılmıştır¹³².

127 Öztürk-Erdem, s.294; Centel, Nur- Zafer, Hamide-Çakmut, Özlem, Türk Ceza Hukukuna Giriş, 3. Baskı, İstanbul 2005, s.576; Özbek, s.581.

128 Albrecht, Post-Adjudication Dispositions in Comparative Perspective, s.309.

129 Nitekim örneğin, TCK'nın 52 nci maddesinde yer alan 20 ile 100 YTL'lik parasal değer (Alman CK.m.40'a nispetle) alt sınırının yüksekliği ve üst sınırının düşüklüğü eleştirilmiştir. Bkz. Çınar, s.88.

130 Bkz. Albrecht, Post-Adjudication Dispositions in Comparative Perspective, s.311.

131 Bkz. Albrecht, Post-Adjudication Dispositions in Comparative Perspective, s.311.

132 Albrecht, Post-Adjudication Dispositions in Comparative Perspective, s.311.

Failin mali durumu belirlenirken göz önüne alınması gereken faktörler de önem taşımaktadır. Gün para cezası sisteminde başlangıç noktası, suçlunun maaşı veya düzenli geliridir. Bu belirlemede kazancın kaynağı önemli değildir. Bu itibarla kazanç, çalışanların gelirlerini, emeklilerin maaşlarını, nafaka edimlerini, işsizlik ödemelerini, bağışları içermektedir. Kazancın kaynağı ile ilgili ahlaki konular, kazancın dikkate alınmasına mazeret teşkil etmez. Örneğin, fuhuştan elde edilen kazanç, gün para cezasının belirlenmesinde esas alınabilir¹³³. Konuyla ilgili önem taşıyan diğer bir husus, öğrenci, işsiz veya başkasının bakımına muhtaç kimselerin durumudur. Bu kişilerin yanında barındığı kimselerin veya ailelerinin ekonomik durumunun para miktarının belirlenmesinde göz önünde tutulup tutulmayacağı tartışmalıdır¹³⁴. Kanımızca, suçlunun ekonomik ve şahsi durumunu etkilemeyen 3. kişilerin mali durumları kararda dikkate alınmaz. Ancak, suçlu, 3. kişilerden aldığı iratlarla geçimini sağlıyorsa ve haline mütenasip olmayacak derecede harcamaları belgeleniyorsa, bu somut tespitlerin ceza miktarının tayininde göz önünde tutulması mümkündür¹³⁵.

Mali durumun nasıl tahkik edileceği de önemli bir sorundur. Güvenilir mali bilginin edinilmesi sistemi özünden etkiler. Sanığın ekonomik durumuyla ilgili matematiksel kesinlik gerekli değildir, ancak takdire elverişli temel bir bilginin edinilmesi şarttır. Genellikle mukayeseli hukukta tüm sistemler, sanığın beyan ettiği kazançta güvenmektedir¹³⁶. Burada tanık dinlenmesi, harcamaların kontrolüne ilişkin araştırmalar yapılması, bilirkişi tetkiki yaptırılması yoluyla da suçlunun beyanları irdelenebilir. İfade edelim ki, şüpheli veya sanık para cezasının saptanması konusunda bilgi vermek zorunda değildir. Hatta yanlış veya yanıltıcı bilgiler vermesi de mümkündür. Cezalandırılmasında etkili olan söz konusu açıklamaları bakımından ona bir müeyyide de uygulanamaz¹³⁷. Nitekim hukukumuzda da şüpheli veya sanık ifade sırasında, sadece kimliğiyle ilgili soruları doğru cevaplamak mükellefiyetinde olup (CMK.m.147/1 (a), TCK.m.206), kişisel ve ekonomik durumuyla ilgili hususlarda doğruyu söylemek zorunda değildir (CMK.m.147/1 (g)). Bu hususta susma hakkını da kullanabilir (CMK.m.147/1 (e)).

133 Bkz. Albrecht, Post-Adjudication Dispositions in Comparative Perspective, s.311.

134 Strahl, s.532, 533.

135 İsvç uygulamasında, aile gelirinin parasal miktarın tayininde dikkate alınacağı kabul edilmiştir. Bu düşünceenin dayanağı, gün para cezasında sadece ekonomik durumun değil, yaşayış tarzı, şahsi halin de önemli olmasıdır. Bkz. Strahl, s.533.

136 Bkz. Albrecht, Post-Adjudication Dispositions in Comparative Perspective, s.313.

137 Bkz. Strahl, s.533. Alman Hukuku'nda da, şüpheli veya sanık, geliri konusunda doğru bilgi vermek zorunda değildir. Ancak uygulamada, genellikle suçluların verdiği bilgilerle yetinilmektedir. Bkz. Lackner, Karl- Kuhl, Kristian, Strafgesetzbuch, 24. Auflage, München 2001, s.231,232, rn.17 (zikreden: Çınar, s.79).

Yukarıda yer alan tereddütlerin etkisiyle hâkimin karar verirken iki aşamalı süreci işletmeyeceği, klasik para cezası gibi hüküm vereceği ve bu durumda gün birimini ve her gün için belirlenen para miktarını usulüne uygun takdir etmeyeceği belirtilmiştir¹³⁸. Özellikle tatbikatta hâkimlerin gün para cezasının tayinini karmaşık bulmalarından ötürü, bu yola gidecekleri düşünülmektedir. Söz konusu ihtimal, 1970'lerde Fransız Hukuk Reformu Komisyonunda tartışılmıştır¹³⁹.

Son olarak gün para cezası sisteminin, hafif suçlara uygun bir yaptırım olmadığı ifade edilmiştir. Bu tür suçlarda, klasik para cezası sistemi tatbik edilmelidir¹⁴⁰. Bu düşüncenin iki dayanağı vardır. Birincisi, hafif bir suçta, gün para cezasının tayini için gerekli tüm araştırmaları yapmak gereksiz ve külfetli bir uğraştır. İkincisi ise, gün para cezası bu tür suçlarda, kişilerin ekonomik durumlarına bağlı olarak yüksek cezalara sebebiyet verebilir, hâlbuki hafif suçlarda az bir para cezasının ödenmesi müdafaa edilebilir¹⁴¹.

6- Hukukumuzda Adli Para Cezasının Tayini ve İnfazı

a- Cezanın Tespiti Aşaması

Gün para cezasının belirlenmesinde, öncelikle adli para cezasının kanunda hapis cezası ile seçimlik mi, yoksa birlikte mi düzenlendiği konusu önem arz etmektedir.

aa) Adli para cezası, hapis cezasına seçenek bir yaptırım olarak öngörül-müşse; (örneğin, TCK.m.89/1, 99/2, 100/1, 105/1, 106/1, 116/2, 117/1, 132/1, 243/1) hâkimin öncelikle hapis cezasına mı yoksa adli para cezasına mı hükmedeceğini karara bağlaması gerekir. Bu ihtimalde cezanın bireyselleştirilmesi söz konusudur ve hâkim, hapis ya da adli para cezasını tercih sebebini hükümde göstermelidir. Doktrinde, hâkimin söz konusu belirlemede 62 nci maddenin 2 nci fıkrasında yer alan "*failin geçmişi, sosyal ilişkileri, fiilden sonraki ve yargılamaya sürecindeki davranışları, cezanın failin geleceği üzerindeki olası etkileri gibi hususları*" ve özellikle "*ekonomik durumu*" göz önünde tutması gerektiği ifade edilmiştir¹⁴². Kanımızca da, yaptırımın seçimlik olduğu hallerde, 62/2'de örnek kabilinden gösterilen özelliklere benzer durumlar dikkate alınarak ceza tespiti edilmelidir.

Şayet hapis cezası tercih edilmişse, TCK.m.61 uyarınca belirleme işlemi artık hapis cezası üzerinden yapılacak ve sonuç ceza tayin edilecektir. Önemle

138 Albrecht, Post-Adjudication Dispositions in Comparative Perspective, s.309.

139 Albrecht, Post-Adjudication Dispositions in Comparative Perspective, s.309.

140 Strahl, s.534.

141 Strahl, s.534.

142 Özgenç, s.718.

belirtelim ki, adli para cezası ile hapis cezasının seçimlik olduğu hallerde, hapis cezasını tercih eden hâkim, daha sonra bunu kısa süreli (TCK.m.49/2) olduğundan bahisle, adli para cezasına çeviremez (TCK.m.50/2). Ancak 50 nci maddede gösterilen kısa süreli hapis cezasına seçenек diğer tedbirler uygulanabilir. Ayrıca tekrerrür halinde, sonraki suçla ilişkin kanun maddesinde seçimlik olarak hapis cezası ile adli para cezası öngörülmüşse, artık hâkimin takdir yetkisi olmayıp, hapse hükmetmek zorundadır (TCK.m.58/3). Bu ihtimalde, belirlenen sonuç ceza, kısa süreli hapis cezası ise, hâkim başlangıçta takdir yetkisine istinaden değil, kanunen hapis cezası üzerinden somut cezayı belirlediğinden, kanımızca adli para cezasına çevirme mümkündür (TCK.m.50).

Hâkim seçimlik yaptırımlardan adli para cezasını tercih etmişse, artık ikinci aşamada 52 nci ve 61 inci maddeler çerçevesinde adli para cezası, gün para cezası sistemine göre tayin edilecektir.

bb) Adli para cezası, suçla ilişkin hükümde hapis cezası ile birlikte de düzenlenmiş olabilir. Özellikle ekonomik çıkar amacıyla işlenen suç tiplerinde, hapis cezasının yanı sıra adli para cezasına yer verilmiştir¹⁴³. Örneğin, göçmen kaçakçılığı suçunda “üç yıldan sekiz yıla kadar hapis ve on bin güne kadar adli para cezası” (m.79), insan ticareti suçunda “sekiz yıldan oniki yıla kadar hapis ve on bin güne kadar adli para cezası” (m.80), organ ve doku ticareti suçunun bir örgütün faaliyeti çerçevesinde işlenmesi halinde “sekiz yıldan on beş yıla kadar hapis ve on bin güne kadar adli para cezası” (m.91/4), şantaj suçunda “bir yıldan üç yıla kadar hapis ve beş bin güne kadar adli para cezası” (m.107/1), kişiyi hürriyetinden yoksun kılma suçunun mağdurun ekonomik bakımdan önemli bir kaybına sebep olması halinde hapis cezasının yanında “bin güne kadar adli para cezası” (m.109/4), hakkı olmayan yere tecavüz suçunda “üç yıla kadar hapis ve bin güne kadar adli para cezası” (m.154/1), güveni kötüye kullanma suçunda “altı aydan iki yıla kadar hapis ve adli para cezası”, nitelikli halin varlığı halinde “bir yıldan yedi yıla kadar hapis ve üç bin güne kadar adli para cezası” (m.155/1,2), bedelsiz senedi kullanma suçunda “altı aydan iki yıla kadar hapis ve adli para cezası” (m.156), dolandırıcılık suçunun basit şeklinde “bir yıldan beş yıla kadar hapis ve beş bin güne kadar adli para cezası” (m.157), suç eşyasının satın alınması veya kabul edilmesi suçunda “altı aydan üç yıla kadar hapis ve bin güne kadar adli para cezası” (m.165) öngörülmüştür.

Doktrinde ekonomik çıkar amacıyla işlenen suçlarda kazanç müsaderesine ilişkin hükümün işletilemediği haller ortaya çıkabileceğinden, suçtan elde edilen gelirin kişiler üzerinde kalmasını engellemek için böyle bir yol izlendiği ve

143 Bkz. TCK.m.52'nin gerekçesi.

hapis cezasının yanında adli para cezasına yer verilerek, adli para cezasının üst sınırının da ayrıca gösterildiği ifade edilmiştir¹⁴⁴.

Kanımızca, kazanç gayesiyle işlenen suç tiplerinde, cezanın etkisini artırarak düşüncesiyle, hapis cezasının yanında adli para cezasına yer verilmesi yerindedir. Ancak adli para cezası, kazanç müsaderesinin alternatifi olarak değerlendirilmemelidir. Suçtan elde edilen bir kazanç var ise, bu TCK.m.55'e göre müsadere edilmelidir. Ortada ceza muhakemesi hukukunun ispat kuralları çerçevesinde belirlenen bir kazanç yok ise, müsadere hükümlerine müracaat edilemediğinden, adli para cezasını "*suçtan elde edilen gelir kişinin yanına kar kalmamalı*" düşüncesiyle takdir etmek, gün para cezasının belirlenmesinde temel kriterleri uygulamaktan kaçınmaya ve toptancılığa yol açar. Bu çerçevede, adli para cezasının miktarının suçtan elde edilen menfaatin veya ortaya çıkan zararın katlarına göre tespit edileceğine yönelik hükümler de gün para cezası sistemi ile bağdaşmaz. Örneğin, dolandırıcılık suçunun nitelikli hallerine ilişkin TCK.'nın 158 inci maddesinin 1 inci fıkrasında yer alan, "*..ancak, (e), (f) ve (j) bentlerinde sayılan hallerde hapis cezasının alt sınırı üç yıldan, adli para cezasının miktarı suçtan elde edilen menfaatin iki katından az olmaz*" hükmünün TCK.m.52 düzenlemesi ile çeliştiğini ifade etmeliyiz¹⁴⁵. Zira adli para cezası, klasik sistemde olduğu gibi kanunda alt ve üst sınırları gösterilmiş miktarlar arasında belirlenmemektedir. Gün para cezasında, yaptırımın belirlenmesinde esas alınacak ölçütler açıktır. Hâkim bu tarz bir hükmü uygularken, kaçınılmaz olarak, bu kıstasları değil, toptancı bir yaklaşımla suçtan elde edilen geliri (aynı zamanda müsadereye tabi olan) esas alacaktır.

Adli para cezası, hapis cezası ile birlikte öngörülmüşse, TCK.m.61 çerçevesinde öncelikle hapis cezası belirlenecek, ardından adli para cezasının tespiti yoluna gidilecektir.

cc) Gün para cezasının miktarı iki aşamada belirlenmektedir. Birinci aşamada gün biriminin belirlenmesi gerekir. Suça ilişkin hükümde, "adli para cezası ile cezalandırılır" (örneğin, TCK.m.89/1, 133/2, 134/1, 144/1, 151/1, 203) tarzında bir ifade bulunmaktaysa, gün biriminin alt sınırı beş gün, üst sınırı ise yedi yüz otuz gündür (TCK.m.52/1). Bununla beraber, suç tipinde adli para cezası, hapis cezasına seçimlik olarak düzenlendiğinde, takdiri açıdan hapis cezasının alt ve üst sınırı gözetilerek gün biriminin belirlenmesi kanımızca yerinde olacaktır. Böylece para cezasının ödenmemesi halinde tatbik edilecek tazyik hapsinin süresi bakımından dengesiz ve adaletsiz sonuçların

144 Özgenç, s.720, 721.

145 Benzeri bir düzenlemeye 5411 sayılı Bankacılık Yasası'nın (RG01.11.2005, Sy.25983) zimmet suçuna ilişkin 160 ncı maddesinde de rastlanmaktadır.

ortaya çıkması engellenmiş olur¹⁴⁶. Bazı hallerde suça ilişkin düzenlemede gün biriminin üst sınırı gösterilmiş olabilir. Bu ihtimalde de TCK.m.52'deki alt sınır ile suça ilişkin hükümdeki üst sınır arasında gün birimi belirlenir. Örneğin, şirket ve kooperatifler hakkında yanlış bilgi suçunda "bin güne kadar adli para cezası" öngörülmüştür. Böylece hâkim bu suçta, beş günden bin güne kadar adli para cezası tayin edebilir.

Adli para cezasının gün birimi, somut olayda; a) suçun işleniş biçimi, b) suçun işlenmesinde kullanılan araç, c) suçun işlendiği zaman ve yer, d) suçun konusunun önem ve değeri, e) meydana gelen zarar veya tehlikenin ağırlığı, f) failin kast veya taksire dayalı kusurunun ağırlığı, g) failin güttüğü amaç veya saik göz önünde tutularak belirlenir (TCK.m.61/1). Adli para cezası hesaplanırken, TCK.m.61'deki sıra çerçevesinde artırım ve indirimler belirlenen bu gün birimi üzerinden yapılır (TCK.m.61/8) ve sonuç gün birimi tayin edilir.

İkinci aşamada, bir gün karşılığı hükmedilecek para miktarı tespit edilir. Bir günün karşılığı ödenmesi gereken para miktarının alt ve üst sınırları Yasada düzenlenmiştir. Buna göre, bir gün karşılığı para miktarı, en az yirmi ve en fazla yüz Türk Lirasıdır (TCK.m.52/2). Bu belirlemede hâkimin dikkate alacağı husus, kişinin ekonomik ve diğer şahsi halleridir. Hâkim, kişinin ekonomik durumunu incelerken özellikle onun gelirlerini ve zorunlu giderlerini göz önünde tutar. Burada hüküm anındaki durum dikkate alınmalıdır. Gelirlerin maaş veya bağış olması arasında fark yoktur. Aynı zamanda kişinin diğer şahsi halleri de belirlemede önem kazanır. Çünkü kişinin bakmakla yükümlü olduğu kimselerin varlığı ve sayısı ile mesleği, yaşı, medeni hali, tahsili onun ekonomik durumu hakkında bilgi verir¹⁴⁷. İfade edelim ki, sanığın "ekonomik durumunun" kesin bir şekilde tespiti ya da tüm malvarlığının, aktif ve pasiflerinin ortaya konulması aranmaz. Hâkimin para miktarını takdir etmesine yetecek oranda bir araştırma yapılması yeterlidir. Kanımızca dosyada aksine delillerin mevcut olmadığı hallerde, sanığın ifadesi sırasında tespit edilen ekonomik ve şahsi durumuyla ilgili açıklamalarına itibar edilmelidir¹⁴⁸.

146 Aynı doğrultuda bkz. Özgenç, s.719; Malkoç, s.218. Nitekim TCK.'nın 61 inci maddesinde, bu hususta bir değişiklik yapılması da düşünülmektedir. Adalet Bakanlığı tarafından hazırlanan "Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Tasarısı"nda, 5237 sayılı TCK'nın 61 inci maddesine sekizinci fıkradan sonra gelmek üzere bir fıkra eklenmesi ve diğer fıkraların buna göre teselsül ettirilmesi öngörülmüştür. Sözü geçen fıkra; "Adli para cezasının seçimsel ceza olarak öngörüldüğü suçlarda bu cezaya ilişkin gün biriminin alt sınırı, o suç tanımıdaki hapis cezasının alt sınırından az, üst sınırı da hapis cezasının üst sınırından fazla olamaz" denmektedir. Bkz. T.C. Adalet Bakanlığı, Temel Ceza Kanunlarında Uyum Amacıyla Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Tasarısı, 2006, s.431.

147 Öztürk-Erdem, s. 295; Malkoç, s.177; Özgenç, s. 720; Özbek, s.582.

148 Aynı doğrultuda bkz. Malkoç, s.178.

Son olarak, ilk aşamada tespit edilen sonuç gün birimi ile kişinin bir gün karşılığı ödemesi gereken para miktarı çarpılarak adli para cezasının miktarı tespit edilmiş olur. Kararda, adli para cezasının belirlenmesine esas alınan sonuç gün sayısı ile bir gün karşılığı takdir edilen para miktarı ayrı ayrı gösterilir (TCK.m.52/3).

dd) Hâkim tarafından adli para cezasının ödenmesi için süre verilmesi ya da taksitlere bağlanması da mümkündür. Bilindiği üzere, kural olarak mahkeme kararı kesinleştiği andan itibaren adli para cezasına ilişkin hükmün infazı gerekir (CGTİHK.m.4). Ancak TCK.m.52/4 uyarınca hâkim, ekonomik ve şahsi durumunu göz önünde bulundurduğu sanığa, adli para cezasını ödemesi için hükmün kesinleşmesinden itibaren bir yıldan fazla olmamak üzere mehil verebileceği gibi, bu cezanın belirli taksitler halinde ödenmesine de karar verebilir. Şayet adli para cezasının belirli taksitlerle ödenmesine karar verilirse, taksit süresi iki yılı geçemez ve taksit miktarı dörtten az olamaz. Bu ihtimalde taksitlerden birinin zamanında ödenmemesi halinde geri kalan kısmın tamamının tahsil edileceği ve ödenmeyen adli para cezasının hapse çevrileceği belirtilir (TCK.m.52/4). İfade edelim ki, kural olarak mahkeme kararında, mehil verilsin veya verilmesin ya da taksitlendirme yapılsın veya yapılmazın, adli para cezasının kısmen veya tamamen ödenmediği takdirde hapse çevrileceği belirtilmelidir¹⁴⁹. Bununla beraber, ilamda yazılı olmasa bile, Cumhuriyet savcısının kararı ile ödenmeyen kısma karşılık gelen gün miktarınca hapis uygulanır (CGTİHK.m.106/5).

ee) Adli para cezası ertelenemez. TCK., hapis cezasının ertelenmesini denlediğinden, adli para cezası hakkında erteleme kararı verilemez (m.51).

ff) Adli para cezasını gerektiren suçlarda dava zamanaşımı, sekiz yıldır (TCK.m.66/1 (e)). Bununla beraber, fiili işlediği sırada on iki yaşını doldurmuş olup da on beş yaşını doldurmuş olanlar hakkında, bu sürenin yarısının, on beş yaşını doldurmuş olup da on sekiz yaşını doldurmamış kişiler hakkında ise üçte ikisinin geçmesiyle dava, zamanaşımına uğrar (TCK.m.66/2). Kesilme halinde, zamanaşımı süresi ilgili suça ilişkin kanunda belirlenen sürenin en fazla yarısına kadar uzar (TCK.m.67/4). Ayrıca adli para cezası ile hapis cezası seçimlik ise, zamanaşımı süresinin belirlenmesinde hapis cezası esas alınır (TCK.m.66/4).

b- Adli Para Cezasının İnfazı

Mahkeme tarafından, kesinleşen hüküm Cumhuriyet Başsavcılığı'na gönderilir (CGTİHK.m.5, 106/2). Cumhuriyet savcısı, ilamda belirtilen ödeme şeklini dikkate alarak otuz gün içinde adli para cezasının ödenmesi için hü-

kümlünün hükümde gösterilen adresine ödeme emri tebliğ eder (CGTİHK.m.106/2, İnfaz Tüzüğü m.56/2). Hükümlü adres değişikliklerini mahkemeye veya Cumhuriyet Başsavcılığı'na bildirmişse, tebligat bu adrese yapılır, aksi halde mahkeme kararındaki adrese yapılan ödeme emri geçerlidir (CGTİHK.m.20/3). İnfaz kurumunda olan ve kanunen vasi tayin edilmesi zorunlu bulunan hükümlüler açısından tebligat vasiye yapılmalıdır (İnfaz Tüzüğü m.56/2). Şayet mahkeme tarafından adli para cezasının ödenmesi için mehil verilmişse, ödeme emri bu mehil dikkate alınarak gönderilmelidir.

Mahkeme kararında adli para cezası takside bağlanmışsa, kararda belirtilen süreye ve takside göre infaz edilir. Otuz gün içinde ilk taksitin ödenmemesi veya taksitlerden birisinin hükümde gösterilen süre içinde ödenmemesi durumunda, adli para cezası Cumhuriyet Savcısının kararı ile gösterilen gün birimi karşılığı esas alınarak hapse çevrilir (CGTİHK.m.106/3, İnfaz Tüzüğü m.56/4). Cumhuriyet savcısının ödenmeyen adli para cezasını hapse çevrebilmesi için, mahkeme ilamında bu konuda kayıt bulunması şart değildir (CGTİHK.m.106/5, İnfaz Tüzüğü m.56/6).

Adli para cezası ilamda takside bağlanmamışsa, bir aylık süre içerisinde adli para cezasının üçte birini ödeyen hükümlünün talebi üzerine geri kalan kısmın birer ay ara ile iki eşit taksitte ödenmesine izin verilir (CGTİHK.m.106/6, İnfaz Tüzüğü m.56/5). Bu ihtimalde hükümlü, otuz gün içerisinde adli para cezasının üçte birini ödemeli ve Cumhuriyet Başsavcılığı'na talepte bulunmalıdır. Taksitlendirmeyi Cumhuriyet savcısı yapacağından mahkemen karar alınmasına ihtiyaç bulunmamaktadır. İlk taksit, süresi içerisinde ödenmezse, ikinci takside ilişkin mehil hükümsüz kalır ve ödenmeyen adli para cezası, Cumhuriyet savcısının kararı ile gösterilen gün birimi karşılığı esas alınarak hapse çevrilir (CGTİHK.m.106/6, İnfaz Tüzüğü m.56/5).

c- Adli para cezasının ödenmemesi

Adli para cezası süresi içerisinde ödenmediği takdirde hapse çevrilir. Hapse çevirme kararını, Cumhuriyet savcısı verecektir (CGTİHK.m.106/3, İnfaz Tüzüğü m.56/6). Adli para cezası, ödeme emrinin tebliğinden itibaren ya hiç ödenmemiş olabilir ya da mahkeme veya Cumhuriyet Savcısı tarafından takside bağlanmışsa, taksitlerden biri zamanında ödenmemiştir. Yukarıda da belirtildiği üzere, taksitlerden biri ödenmediğinde, diğer taksit veya taksitler hakkındaki müsaade hükümsüz kalır ve ödenmeyen adli para cezası hapse çevrilir.

Çocuklar hakkında hükmedilen; adli para cezası ile kısa süreli hapis cezasından çevrilen adli para cezası ödenmediği takdirde hapse çevrilmez. Bu ihtimalde, adli para cezasının tahsili için 6183 sayılı Amme Alacaklarının Tahsili Usulü Hakkında Kanuna göre hareket edilir (CGTİHK.m.106/4,11, İnfaz Tüzüğü m.56/3,10, 51/1-f).

Hapse çevirme, adli para cezasının gün birimi üzerinden gerçekleştirilir. Diğer bir ifadeyle mahkeme kararında adli para cezası, kaç gün birimi üzerinden hesap edilmişse, çevirmede de bu miktar üzerinden değerlendirme yapılmalıdır. Bununla beraber, TCK. dışındaki diğer kanunlara göre, gün karşılığı olarak miktar belirtilmeyen ilamlardaki adli para cezaları¹⁵⁰ ödenmemeleri halinde Cumhuriyet Başsavcılığı'nca bir gün karşılığı yüz Türk Lirası hesabı ile hapse çevrilir (CGTİHK. Geçici m.1, İnfaz Tüzüğü m.56/11, kşz. TCK.'nın Yürürlük Kanunu m.5/3).

Adli para cezası yerine çektirilen hapsin süresi üç yılı geçemez. Birden fazla hükümle adli para cezasına mahkûmiyet halinde bu süre beş yılı geçemez (CGTİHK.m.106/7, İnfaz Tüzüğü m.56/7).

Adli para cezası yerine çektirilen hapis, bir ceza niteliği taşımayıp, tazyik hapsi¹⁵¹ mahiyetindedir. Bu itibarla hükümlü, hapis yattığı günlerin dışında kalan günlere karşılık gelen parayı öderse haptisten çıkarılır (CGTİHK.m.106/8, İnfaz Tüzüğü m.56/8). Adli para cezasından çevrilen hapsin infazı, ertelenemez ve bunun infazında şartla salıverilme hükümleri uygulanamaz. Hapse çevrilmiş olmasına rağmen, hak yoksunlukları bakımından esas alınacak olan adli para cezasıdır (CGTİHK.m.106/9, İnfaz Tüzüğü m.56/9). Bu itibarla 53 üncü maddedeki kasti suçtan kaynaklanan hapis cezasının infazına bağlı hak yoksunlukları uygulanmaz (TCK.m.53/1).

İnfaz edilen hapsin süresi, adli para cezasını tamamiyle karşılamamış olursa, geri kalan adli para cezasının tahsili için ilam, Cumhuriyet Başsavcılığınca mahallin en büyük mal memuruna gönderilir. Bu makamlarca, 6183 sayılı Kanuna göre, kalan adli para cezası tahsil edilir. Mahallin en büyük mal memuruna gönderme tarihi esas alınarak, Cumhuriyet Başsavcılığınca infaz defterindeki kaydı kapatılır ve mahkemesine bildirilir (CGTİHK.m.106/11, İnfaz Tüzüğü, m.56/10).

Adli para cezası, kısa süreli hapis cezasına seçenek olarak hükmedilmişse, infazında ne şekilde hareket edileceği TCK.m.50 ve İnfaz Tüzüğü m.51'de düzenlenmiştir. Kısa süreli hapis cezasından çevrilen adli para cezası, hiç ödenmemişse veya taksitle bağlanıp da taksitlerden birisi yerine getirilmemişse, Cumhuriyet savcısının talebi ile hükmü veren mahkemece kısa süreli hapis

150 Örneğin, 5252 sayılı TCK.'nın Yürürlük ve Uygulama Şekli Hakkında Kanun'un 5 inci maddesi uyarınca, kanunlarda öngörülen ağır para cezaları adli para cezasına dönüştürüldüğünden, bunların ödenmemesi halinde, ilamda gün birimi olmamasına rağmen hapse çevirme mümkündür.

151 Nitekim 5352 Sayılı Adli Sicil Kanunu'nda; "adli para cezasının tazyik hapsi suretiyle kısmen veya tamamen infaz edildiği hususu" ile "adli para cezasının tazyik hapsinden sonra kalan kısmının ödenmek suretiyle infaz edildiği hususu"nun adli sicile kaydedileceği belirtilmiştir (m.4/1(c-3,4)).

cezasının, (adli para cezasının ödenmeyen kısmı dikkate alınarak) kısmen veya tamamen infazına karar verilir ve bu karar derhal infaz edilir. Taksirli suçlardan dolayı hükmedilen uzun süreli hapis cezalarının adli para cezasına çevrilmesi halinde de (TCK.m.50/4) aynı kurallar geçerlidir. TCK'nın 50 inci maddesinin 7 nci fıkrası "tedbirlerle" ilgili bulunduğundan, adli para cezasının hükümlünün elinde olmayan nedenlerle ödenemediğinden bahisle, başka bir tedbire çevrilmesi mümkün değildir. Diğer bir ifadeyle kısa süreli hapis cezasına seçenek olarak adli para cezasına hükmedilmişse, ödenmediği takdirde, doğrudan kısa süreli hapsin infazı yoluna gidilir. Ayrıca bu seçenek yaptırımın infazına uyulmadığından, geri alındığı için artık asıl mahkûmiyet adli para cezası değil, hapis cezasıdır (TCK.m.50/6). Bu itibarla, söz konusu ihtimalde tazyik hapsi değil, başlangıçta çevrilen hapis cezasının infaz edilmesi mevzu bahis olduğundan şartla salıverme (CGTİHK.m.107) mümkündür (CGTİHK.m.106/9, İnfaz Tüzüğü m.51/1 (e)).

Adli para cezasında, ceza zamaşımı on yıldır. Bununla beraber fiili işlediği sırada on iki yaşını doldurmuş olup da on beş yaşını doldurmamış olanlar hakkında bu sürenin yarısının, on beş yaşını doldurmuş olup da on sekiz yaşını doldurmamış bulunan kişiler hakkında ise üçte ikisinin geçmesiyle ceza infaz edilmez (TCK.m.68/1,2). Türleri başka başka cezaları içeren hükümler, en ağır ceza için konulan sürenin geçmesiyle infaz edilmez (TCK.m.68/4). Ceza zamaşımı süresi, hükmün kesinleştiği veya infazın her hangi bir suretle kesintiye uğradığı günden itibaren işlemeye başlar (TCK.m.68/5). Ceza zamaşımının kesilmesine ilişkin düzenlemeler, TCK'nın 71 inci maddesinde yer almaktadır. Buna göre; mahkûmiyet hükmünün infazı için yetkili merci tarafından ilgiliye tebligat yapılması veya bu maksatla hükümlünün yakalanması ile üst sınırı iki yıldan fazla hapis cezası gerektiren kastlı bir suç işlenmesi ceza zamaşımını keser. Son olarak; adli para cezasında, ceza zamaşımının durmasına ilişkin CGTİHK.'nın 118 inci maddesinin 1 inci fıkrasında özel bir hüküm mevcuttur. Bu düzenleme uyarınca; "sırf askeri suçlar ile askeri disiplin suçları ayrı olmak üzere, askere alınmadan önce ve askerlikleri sırasında işledikleri suçlardan dolayı er ve erbaşlar ile yedek subaylar hakkında kısa süreli hapis cezaları yerine hükmedilen Türk Ceza Kanununun 50 nci maddesinin birinci fıkrasının (c) (...) bentlerinde yazılı tedbirler ile bu Kanunun 106 ncı maddesinde yazılı adli para cezasının yerine getirilmesi askerlik hizmetlerinin sonuna bırakılır. Bu süreler içinde zamaşımı işlemez" 152.

152 Ayrıca bkz. 5320 sayılı Ceza Muhakemesi Kanununun Yürürlük ve Uygulama Şekli Hakkında Kanunun 15 inci maddesi.

7- Sonuç

5237 sayılı TCK., adli para cezasının belirlenmesinde gün para cezası sistemini benimsemiştir. Klasik sisteme göre önemli avantajları bulunan gün para cezası, sanığın ekonomik durumuna çok önem vermesi ve özellikle de mali ve kişisel hallerin belirlenmesindeki güçlük sebebiyle eleştirilmiştir. Nitekim ülkemizde de, eşitlik prensibine aykırı olduğundan bahisle yoğun olarak tenkit edilmektedir. Hâlbuki sistemin özü, suçun ağırlığıyla ve suçlunun mali durumuyla orantılı ve dengeli para cezasına ulaşmaktır. Hatta bu sistem, para cezasının zenginle fakir arasında eşitsizlik meydana getirdiği yönündeki düşünceleri ortadan kaldırmayı amaçlamaktadır.

Teorik açıdan gün para cezası, kanımızca para cezasının iyi bir yaptırımında bulunması gereken tüm özelliklere sahip olmasını sağlamaktadır. Bununla birlikte sistemin iyi sonuçlar vermesi, uygulamayla doğrudan bağlantılıdır. Mukayeseli Hukukta, ortaya çıkan tüm tereddütler uygulamaya ilişkindir. Gün para cezası, kötü uygulandığında toplumda infial meydana getirebilecek bir usuldür. Zira cezaya hükmedecek hâkimin aritmetik bir kesinliğe sahip olmakla birlikte, sanığın ekonomik ve kişisel durumuyla ilgili yeterli düzeyde ve doğru fikir edinmesi ve cezayı saptarken iki safhalı karakterden hiçbir suretle ayrılmaması gerekir. Şayet ülkemizdeki bir takım yasal düzenlemelerde olduğu gibi toptancı yaklaşımlara ya da nispi para cezasını çağrıştıran uygulamalara gidilirse, sistem özünden uzaklaşacaktır.

Hukukumuzda adli para cezasının ödenmemesi halinde, doğrudan hapse çevrilmesi öngörülmüştür. Bu hususun cezanın amaçlarıyla bağdaşmadığı düşüncesindeyiz. Zira gün para cezası sistemi, bu konuda önemli bir avantaj sağlamaktadır. Kanun koyucunun, hapse çevirmenin dışında, gün birimi üzerinden belirli bir kamu hizmetinde ya da kamuya yararlı bir işte çalışma imkânını da getirmesi daha isabetli olurdu. Nitekim benzer düzenlemeye eski Ceza İnfaz Kanunu'nun 5 inci maddesinde rastlanmaktaydı.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

Akşit, Mustafa Cevat, İslam Ceza Hukuku ve İnsani Esasları, İstanbul 2000.

Albrecht, Hans Jörg, A Comparative Study of European Criminal Justice Systems, in: <http://www.law.wits.ac.za/salc/research/rp19.doc> (09.06.2006).

Albrecht, Hans-Jörg, Post-Adjudication Dispositions in Comparative Perspective, in: Sentencing and Sanctions in Western Countries (Editor: Michael Tonry-Richard S. Frase), Oxford 2001.

Allen, Harry E.-Simonsen, Clifford E., Corrections in America: An Introduction, Third Edition, New York, London 1981.

Arsal, Sadri Maksudi, Umumi Hukuk Tarihi, 3. Tabı, İstanbul 1948.

- Artuk, Mehmet Emin- Gökçen, Ahmet-Yenidünya, A. Caner, Ceza Hukuku Genel Hükümler II (Yaptırım Hukuku), Ankara 2003.
- Artuk, Mehmet Emin-Gökçen, Ahmet, Yenidünya, A. Caner, Ceza Hukuku Genel Hükümler I, 2. Bası, Ankara 2006.
- Avusturya Ceza Kanunu: http://www.sbg.ac.at/ssk/docs/stgb/stgb_index.htm (10.06.2006).
- Aydın, M. Akif, Türk Hukuk Tarihi, Genişletilmiş 5. Baskı, İstanbul 2005.
- Bayraktar, Köksal, "Türk Ceza Kanunu Tasarısı'na İlişkin Genel Bir Değerlendirme ve Genel Hükümler Üzerine Birkaç Eleştiri" , Türk Ceza Kanunu Reformu, İkinci Kitap, Makaleler, Görüşler, Raporlar (Editör: Teoman Ergül), Ankara 2004.
- Bondeson, Ulla V., "Crime and Criminals in Nordic Countries", Society, January-February, 2005.
- Centel, Nur- Zafer, Hamide-Çakmut, Özlem, Türk Ceza Hukukuna Giriş, 3. Bası, İstanbul 2005.
- Clear, Todd R.- Cole, George F., American Corrections, Third Edition, California 1994.
- Cole, George F.- Smith, Christopher E., The American System Of Criminal Justice, Eighth Edition, Belmont etc. 1998.
- Çınar, Ali Rıza, Türk Ceza Hukukunda Cezalar, Ankara 2005.
- Das Polnische Strafgesetzbuch Kodeks karny (vom 6 Juni 1997 in Kraft getreten am 1. September 1998). Deutsche Übersetzung und Einführung von Ewa Weigend , Freiburg im Breisgau 1998.
- Demirbaş, Timur, Ceza Hukuku Genel Hükümler, 3. Bası, Ankara 2005.
- Donay, Süheyl, Para Cezaları, İstanbul 1972.
- Dönmezer, Sulhi- Erman, Sahir, Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku, Genel Kısım, C.: II, 12. Baskı, İstanbul 1999.
- Erem, Faruk-Danışman, Ahmet-Artuk, Mehmet Emin, Ceza Hukuku Genel Hükümler, 14. Baskı, Ankara 1997.
- Finlandiya Ceza Kanunu: <http://wings.buffalo.edu/law/bclc/finnish.pdf> (10.06.2006).
- Gökçen, Ahmet, Tanzimat Dönemi Osmanlı Ceza Kanunları ve Bu Kanunlardaki Ceza Müeyyideleri, İstanbul 1989.
- Grebing, Gerhardt, The Fine in Comparative law: Survey of 21 Countries, Cambridge 1982.
- Gropp, Walter, Strafrecht Allgemeiner Teil, Berlin 1997.
- Hillsman, Sally T.-Mahoney, Barry-Cole, George F.-Auchter, Bernard, Fines as Criminal Sanctions, A National Institute of Justice Research in Brief, September 1987.
- Hillsman, Sally T.-Sichel, Joyce L.-Mahoney, Barry, Fines in Sentencing, New York 1983.
- Honig, Richard, Hukuk Başlangıcı ve Tarihi, (çev. Yavuz, M.), 2.Baskı, İstanbul 1935.
- İçel, Kayıhan- Sokullu Akıncı, Füsün- Özgenç, İzzet- Sözüer, Adem-Mahmutoğlu, Fatih S.- Ünver, Yener, İçel Yaptırım Teorisi, 2. Baskı, İstanbul 2002.
- İspanya Ceza Kanunu:http://noticias.juridicas.com/base_datos/Penal/Io10-1995.html. (10.06.2006).

- İşveç Ceza Kanunu: <http://wings.buffalo.edu/law/bclcl/sweden.pdf> (10.06.2006).
- Karagülmez, Ali**, Gün Para Cezası Sistemi, Ankara 2005.
- Keskin, O. Kadri**, Para Cezaları, Ön Ödeme, Ceza Tabloları, Erteleme, Paraya Çevirme, Harçlar, Ankara 1996.
- Lappi-Seppälä, Tapio**, Sentencing and Punishment in Finland. The Decline of the Repressive Ideal, Sentencing and Sanctions in Western Countries (Editor: Michael Tonry, Richard S. Frase), Oxford 2001.
- Mahmutoğlu, Fatih Selami**, "TBMM. Adalet Komisyonu'nda Kabul Edilen Türk Ceza Kanunu Tasarısı Hakkında Görüş", Türk Ceza Kanunu Reformu, İkinci Kitap, Makaleler, Görüşler, Raporlar (Editör: Teoman Ergül), Ankara 2004.
- Malkoç, İsmail**, Açıklamalı Yeni Türk Ceza Kanunu, Birinci Cilt, Ankara 2005.
- Manna, Adelmo-Infante, Enrico**, Criminal Justice Systems in Europe and North America. Italy, Helsinki Finland 2000.
- Nestler, Cornelius**, Sentencing in Germany, Buffalo Criminal Law Review, Vol.:7:109, 2003.
- Okandan, Recai, G.**, Umumi Hukuk Tarihi Dersleri, İstanbul 1951.
- Önder, Ayhan**, Türk Ceza Hukuku Özel Hükümler, İstanbul 1994.
- Özbek, Veli Özer**, TCK. İzmir Şerhi, Yeni Türk Ceza Kanununun Anlamı, Cilt:1, 3. Baskı, Ankara 2006.
- Özgenç, İzzet**, Türk Ceza Kanunu Gazi Şerhi (Genel Hükümler), 3. Baskı, Ankara 2006.
- Öztürk, Bahri- Erdem, Mustafa Ruhan**, Öztürk Uygulamalı Ceza Hukuku ve Emniyet Tedbirleri Hukuku, Yeni TCK'ya göre Yenilenmiş 8. Baskı, Ankara 2005.
- Schmallegger, Frank**, Criminal Justice Today An Introductory Text For The Twenty-First Century, New Jersey 1991.
- Soyaslan, Doğan**, Ceza Hukuku Genel Hükümler, 3. Baskı, Ankara 2005.
- Strahl, İvar**, "Kuzey Ülkelerinde Gün Para Cezası", (Çev.:Süheyl Donay), İÜHF., C.:XXXVI, S.:1-4, İstanbul 1971.
- Şensoy, Naci**, "Amme Para Cezaları", İÜHF., C.:VIII, İstanbul 1942.
- T.C. Adalet Bakanlığı, Temel Ceza Kanunlarında Uyum Amacıyla Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Tasarısı, 2006.
- Taner, Tahir**, Ceza Hukuku. Umumi Kısım, 3. Baskı, İstanbul 1953.
- Tonry, Michael**, Sentencing Matters, New York 1996.
- Weigend, Thomas**, Sentencing and Punishment in Germany, Sentencing and Sanctions in Western Countries (Editor: Michael Tonry -Richard S. Frase), Oxford 2001.
- Yenidünya, Ahmet Caner**, Mukayeseli Hukukta ve Türk Hukukunda Şartla Salıverme, İstanbul 2002.